

Mart-Haziran 1993 SAYI : 2 - 3

ქვენებური

3

KÜLTÜREL DERGİ

ჩვენებური
კულტურული კრებული

TOTAL

MÜŞAVİRLİK ve MÜMESSİLLİK
LİMİTED ŞİRKETİ

Cumhuriyet Caddesi, Selbaşı Sk. No.20 Kat 5 Harbiye - İSTANBUL
Tel.: 231 08 04 Fax : 248 71 04

İSTANBUL,.....

ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ

GÜRCÜSTAN CUMHURİYETİ'NDEN BİLDİRİLMİŞTİR

Gürcüstan ile Türkiye arasında son yıllarda hızla gelişen iyi konsulusluk, sosyal, eğitim, iş ve ekonomik ilişkiler gözönünde bulundurulularak aşağıdaki üniversitelere öğrenci kabul edilecektir.

ÜNİVERSİTE ADI ve FAKÜLTELER

TIFLİS TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Bilgisayar Mühendisliği - Mimarlık
Şehir Planlamacılığı - İnşaat Mühendisliği
Metalurji Mühendisliği - Maden Mühendisliği
Ulaştırma mühendisliği - Kimya Mühendisliği
Elektrik/Elektronik Mühendisliği - Enformasyon
Sistemleri Mühendisliği - Makine Mühendisliği
Jeoloji Mühendisliği - Uçak Mühendisliği
(Pilotluk)

TIFLİS TIP ÜNİVERSİTESİ

ABD 'ndeki EMURUS Üniversitesi ile aynı
programı uygulamaktadır.
Eczacılık - Genel Tıp - Göz Doktorluğu
Çocuk Doktorluğu - Fiziksel Terapi
Ağız ve Ağız Hastalıkları Fakülteleri
Genel Cerrahi - Kadın Hastalıkları

TIFLİS DEVLET ÜNİVERSİTESİ

İngiliz Dili ve Edebiyatı
Alman Dili ve Edebiyatı
Fransız Dili ve Edebiyatı
Rus Dili ve Edebiyatı
Gürcü Dili ve Edebiyatı
Bilgisayar Mühendisliği
İktisat Fakültesi
İş İdare Fakültesi

Finans ve Kredi
Radyofizik ve Jeofizik Mühendisliği
Uluslararası Ekonomik İlişkiler
Gazetecilik, Turizm Ekonomisi

GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ - TIFLİS

-Eski Sovyetler Birliğinde sadece Moskova
Leningrad ve Tiflis'te bu Akademi mevcut olup
büyük tanınmış Sovyet Sanatçıları bu üç
Akademiden çıkmıştır.

-Mimarlık, -İç Mimarlık, -Seramik
-Ağaç ve Metal, -Tekstil, -Mobilya
-Dizayn, -Giyim -Kusam Dizaymı

TIFLİS SPOR AKADEMİSİ

-Kafkasya 'Da Ve Eski Sovyetler Birliğinde
dünyaca tanınmış bazı spor adamları
bu Üniversiteden yetistirmiştir.

-Spor Gazeteciliği Eğitimi
-Spor Psikologları (Doktor)
-Atıcılık -Atıcılık -Beyzbol ve Güres
Spor hocaları Yetistirciliği
-Dalgıçlık, Kayak ve Dağcılık
-Fiziksel Terapi ve Masaj Eğitimi
-Spor Hastalıkları Hekimliği
-Hakemlik Eğitimi
-Tenis, Voleybol, Basketbol, Futbol ve
Yüzme dallarında Eğitim
-Teknik Direktör -Spor Yönetici Eğitimi
-Spor öğretmenliği
-Kültür Fizik Öğretmenleri

TÜRKİYE'DEN
KABUL EDİLECEK
ÖĞRENCİ SAYISI

VE EĞİTİM SÜRESİ(*) YILLIK ÜCRETİ (**)

25 ÖĞRENCİ

4-5

YIL

a - Hazırlık Sınıfları=2.000 -Dolar

b - Diğer Sınıflar =1.120 -Dolar

c - Lisans Üstü Eğitim =1.500 -Dolar

d - Uçak Mühendisliği =20.000 -Dolar
(Pilotluk)

50 ÖĞRENCİ

6 YIL

a - Hazırlık Sınıfları =2.500 -Dolar

b - Diğer Sınıflar =2.000 -Dolar

60 Öğrenci

4 YIL

a - Hazırlık Sınıfları =1.500 -Dolar

b - Diğer Sınıflar =800 -1.200 -Dolar

c - Lisans Üstü Eğitim =1.500 -Dolar

20 Öğrenci

6 YIL

a - Hazırlık Sınıfları =3.000 -Dolar

b - Diğer Sınıflar =2.000 -Dolar

25 öğrenci

4 YIL

a - Hazırlık Sınıfları =2.000 -Dolar

b - Diğer Sınıflar =1.750 -Dolar

c - Doktora Çalışması =4.000 -Dolar

ACIKLAMALAR

(*) Ayrıca bir yıl Rusça veya Gürcüce eğitim süresi ilave edilmektedir. Dil için bir yıl yeterli olmadığı takdirde dil öğrenim süresi iki yıla çıkmaktadır. İngilizce veya Fransızca eğitim yapacaklar içinde Rusça veya Gürcüce dil öğrenimi zorunludur.

Eğitim dili, Rusça veya Gürcüce olarak öğrencinin seçimine bırakılmıştır. İngilizce veya Fransızca eğitim yapan bölümler için öğrencinin bu dili çok iyi bilmesi gerekmektedir. İnşaat Mühendisliği ve Köprü Tünel Mühendisliği Fakültelerinde Fransızca. Bilgisayar Mühendisliği, Enformasyon Sistemleri Mühendisliği Fakültelerinde İngilizce dili ile de eğitim yapılmaktadır

(**) Ücret içine aşağıdakiler dahildir.

a – Yıl boyunca verilen eğitim, kurs ve konferanslar

b – Ders geçeri (Kitap, teksir, boya, spor ve diğer uygulamalı derslere ait her türlü malzeme.)

c – Kaloriferli ve sıcak sulu yurtlarda iki – üç kişilik ücretsiz oda.

d – Üniversite – Akademide mevcut Mediko – Sosyal hizmetlerden ücretsiz faydalanma.

e – Spor tesisleri ve kütüphanelerden ücretsiz faydalanma

f – Karşılıksız burs (Gürcüstan'da kendi öğrencilerine her ay verdiği burs tutarı kadar.)

g – Yılda iki kez Gürcüstan'a giriş – çıkış vizesi

h – Tiflis'e gidis – gelis masrafları öğrenciye aittir.

– Hazırlık sınıfı ücretleri müracaat sırasında İstanbul'da makbuz karşılığı tahsil edilecektir. Diğer yıllara ait ücretler her öğrenim yılı başında ilgili Üniversiteye ödenecektir.

– Müracaat için aşağıdaki belgeler yeterlidir.

1 – Lise Diploması

2 – Lise not çizelgesi

3 – Sağlık Raporu

4 – Nufus Çüzdanı Örneği (27yasından küçük olmak)

5 – 12 adet resim

6 – Müracaat Formu

7 – Hazırlık sınıfına ait ücret ödendi makbuzu

8 – Mjlin Eğitim Bakanlığı Müsade
Formu.

Toplam 180 öğrencinin kabul edileceği yukarıdaki eğitim kurumları için engeç 15/08/1994 tarihine kadar müracaatlar kabul edilecek ve kabul önceligi müracaat tarih ve sırasına göre yapılacaktır.

İlgilenenlerin aşağıdaki adreste bulunan resmi temsilciliğimize müracaatları rica olunur.

BASVURU ADRESİ

Cumhuriyet Caddesi, Selbası Sokak
No.20, Kat 5

Harbiye – İSTANBUL

Tel: 231 08 04

Fax: 248 71 04

çveneburi

Kültürel Dergi

Mart-Haziran 1993, Sayı 2-3

BUDE LTD. ŞTİ.

Yapı San. ve Tic. Adına

Sahibi ve Sorumlu Müdürü:

Şevket ŞİRİN

Yayın Kurulu:

Ragıp ATAY

Hasan ÇELİK

Fahrettin ÇİLOĞLU

Hayri HAYRİOĞLU

Osman Nuri MERCAN

İberya ÖZKAN

Mustafa YAKUT

İsmail YAZICI

Adres:

P.K. 199, 16371 Bursa/TÜRKİYE

Telefon:

9 - 24 - 29 12 77

Fax:

9 - 24 - 29 50 90

Fiyatı:

20.000.-TL (KDV Dahil)

Abone Koşulları:

Yalnızca Yıllık Abone

100.000.-TL / 13 \$ / 20 DM

Aboné bedelini yatırdığınızın belgenin fotokopisi ile okunaklı bir şekilde doldurduğunuz ABONE FORMU'nu taahhütlü olarak göndermeniz yeterlidir.

Havale Hesap No:

(TL) Posta Çeki Hesap No: 280429

(\$) Türkiye İş Bankası Yıldırım

Şubesi-BURSA 45941 No.lu hesap

(DM) Türkiye İş Bankası Yıldırım

Şubesi-BURSA 45937 No.lu hesap

Dizgi - Ofset Hazırlık:

VEGA Yayıncılık & Tanıtım

Tel-Fax: 638 25 81

Baskı:

Gül ofset

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve sorumluluk, yazarlarına aittir. Yayın Kurulu tarafından benimsendiği anlamına gelmez. Kaynak adı gösterilmek koşuluyla dergimizden yazı aktarılabilir. Yayın kurulu, gelen yazıların özüne dokunmaksızın gerekli yazım ve cümle değişiklikleri yapabilir. Yayımlanması uygun bulunmayan yazı, fotoğraf ve belgeler geri verilmez. Gönderilecek yazıların düzeltilerek son şeklini almış ve daktilo edilmiş olması; derleme, çeviri, yazı, şiir, belge, resim ve fotoğraflarda da ad, soyad, tarih, yer, kaynak kişi ya da eser adı belirtilmesi gerekmektedir. Gürcüce sözcüklerde, Türkçe'de bulunmayan harfler için, 1. sayıda Gürcü alfabesinde gösterilen karşılıklar kullanılmalıdır.

İçindekiler

1993-1994
2000-2001

çveneburi'den

GÖRÜŞ-DÜŞÜNCE

Abhazya Gürcüstan'ın Ayrılmaz Bir Kısmıdır 3

M. Lortkipanidze

Gürcüstan Notları 6

Engin Şenol

Türkiye-Gürcüstan İlişkileri Gelişiyor 7

Beka Çilaşvili

Barışa Hizmet Etmek 8

Engin Şenol

PORTRE

Eduard Şevardnadze 9

Lia Çlaidze

SÖYLEŞİ

Zülfü Livaneli 13

Osman Nuri Mercan

Vahtang Goguadze 15

Osman Nuri Mercan

SANAT-EDEBİYAT

Gürcü Edebiyatına Genel Bir Bakış - II 17

Fahrettin Çiloğlu

Ana Kalandadze'den Şiirler 21

Gürcü Tiyatrosu ve Robert Sturua 23

Hayati Asilyazıcı

TARİH

Lazlar ve Lazistan 25

Fahrettin Çiloğlu

Gürcü Hatun 26

Beka Çilaşvili

ETNOGRAFYA-FOLKLOR

Maçaheli Vadisi Köylerine İlişkin Bazı

Tarihi ve Etnografik Kayıtlar 28

Hayri Hayrioğlu

SOSYO-EKONOMİ

1992 Yılında Gürcüstan 31

İstatistiklerle Gürcüstan 32

ÇOCUK

Valiko Atmacayı Yuttu 35

Giorgi Şatberaşvili

Kedi ile Aslan 38

Deda Ena'dan 39

HABER-YORUM

çveneburi Basına Tanıtıldı 40

Karadeniz'i Rusya'nın Elinden Kim Alacak? 40

Yeraltı Laboratuvarı 41

Coşkun Kırca'nın Yorumu 42

Gamsahurdia Yeniden Türk Basınında 42

Şevardnadze: "Biz Kardeşiz" 43

Gaumarcos Boğazköy's - *Fahrettin Çiloğlu* 44

Karizmatik Bir Komşunun Dersleri - *Rüştü Bozkurt* 45

Çvneburî'den

On üç yıllık bir aradan sonra **Çvneburî'nin** yeniden yayımlanmaya başlaması, Türkiye'de yaşayan Gürcü kökenli vatandaşlar arasında coşkuyla karşılandı. Bir kokteyl ile basına tanıtılan **Çvneburî'nin** yayımlanması çeşitli basın organlarında haber oldu. Ama ne var ki yayın kadrosunun dar olması ve oldukça yetersiz parasal koşullar **Çvneburî'nin** 2. sayısının zamanında çıkabilmesini olanaksızlaştırdı. Yayına katılan az sayıda insanın kendi işlerinden arta kalan ve gerçekten büyük özveriyle sağlanabilen kısa zamanlarda yoğun tempolu çalışmaları, maddi ve teknik olanaksızlıkları yenmeye yetmedi. Bu nedenle dergimizin Mart-Nisan aylarına ait 2. sayısı ile Mayıs-Haziran aylarına ait 3. sayısını bir arada yayımlamak zorunda kaldık.

Çvneburî'nin ancak, yayıma katılanların özverili çabalarının, **Çvneburî** dostlarından sağlanabilecek maddi yardımlarla desteklenmesiyle daha nitelikli, doyurucu ve uzun ömürlü, dolayısıyla amacına daha iyi hizmet edebilen bir dergi olabileceği bir gerçek.

Türkiye'de yaşayan Gürcü kökenli vatandaşların "gözü, kulağı ve sesi" olma amacını güden **Çvneburî**, doğal olarak tüm profesyonel ve amatör yazar, araştırmacı, sair, derlemeci, çevirmen ve okurların katkı ve eleştirilerini de beklemektedir.

Elbirliğiyle parasal ve teknik olanaksızlıkları yenerek, uzun yıllar **Çvneburî'de** buluşabilmek dileğiyle..

Abhazya, Gürcüstan'ın ayrılmaz bir kısmıdır *

Batı Gürcüstan'ın ve ayrıca onun Karadeniz sahilin en eski etnik haritası hususunda bilimde değişik fikirler var. Fakat bu düşünceler o kadar uzak bir çağa (M.Ö. VI-V bin yıllıklar) aittir, ki belirli bir etnos hakkında hüküm vermek imkansızdır. M.Ö. II bin yıllıktan beri, yani durum daha açık olduğu zaman, Batı Kafkasya'da en ziyade Gürcü nüfusunun yaşadığı tahmin ediliyor.

Bu çağdan antik çağa dek gösterilen topraklarda elde edilmiş olan arkeolojik malzemeler burada ortak Kolh, yani Gürcü kültürünün var olduğu hususunda sonuç çıkarma olanağını veriyor.

Bu büyük kültürünün içerisinde ayrı, bölgesel-yöresel farkları görünüyor, ancak buna rağmen o kültür, genellikle Kolh kültürü olarak nitelenmektedir.

Dioskuria'ya (Sohumi) kadar çoğunlukla Kolhlarla meskûn topraklar bulunmaktadır. Ondan sonra etnik bakımından daha karışık bir nüfus yaşıyormuş. O yerlerde Kolhlar'ın yanısıra Kerket, Koraks ve başka kabileler de anılıyorlar. Kimi bilginlerin fikirlere göre, kendileri Kuzey Kafkasyalı kabilelerdendirler.

M.S. I-II yüzyıllardan beri Batı Gürcüstan'ın Karadeniz sahilinde Apsil ve Abazlar anılıyorlar. Bu kabilelerin burada ne zamandan beri yaşadıkları konu çeşitli görüşlerin kaynağı olur. Bazı araştırmacıların fikirlerine göre, onlar burada en eski çağlardan beri yaşıyorlardı. Kolhların tarihi-etnik-kültürel dünyasına girdikleri için ilk kaynaklarda onların adlarını bulamıyoruz. Bilginlerin bir kısmına göre, Kuzey Kafkasya'dan tahminen Adige kabilelerin geldikleri çağda onlar da tam bu zaman sahneye çıkıyorlar. Bu Apsil-Abazların hangi millete ait oldukları hakkında çeşitli görüşler vardır. Kimi bilginler

M. LORTKIPANİDZE

Gürcüstan Bilimler Akademisi Aday Üyesi,
Tarih Bilimleri Doktoru, Profesör

onları Gürcü kabileleri, kimiler ise onları Kuzey Kafkasya'ya bağlı Adige Kabilelerinden olduğunu sayıyorlar. Abhazlarla Apsilerin etrafında yaşayan Egriler (Lazlar), Svanlar ve diğerler gibi, Gürcü kökenli olduğu hususunda tahminler var. Çağdaş Abhazlar'ın ise XVII. asırdan beri Kuzey Kafkasya'dan bu topraklara gelmiş olan Apsiler oldukları hakkında tahminler ileriye sürülmüştür.

Bazı araştırmacılar onların migrasyon-yerli (avtoktonik), yani kısmen yerli, kısmen ise gelmiş olması fikrine katılıyorlar. Yunan kaynaklarında anılmış "Apsilia"ya Gürcü ortaçağ kaynaklarında "Apsileti" uygun oluyor. "Apsileti" terimi VII. yüzyılın otuzuncu yılları bir Gürcü kaynağında tespit edilmiştir. Bundan sonraki kaynaklarda "Apsileti" terimini bulamıyoruz. Daha geç kaynaklarda "Apsileti" politik birimi olarak ortadan kalkarak Abhazya'nın bir kısmı olarak meydana çıkıyor. Bu zamanlarda "Abhazya" anlamının genişlemesi başladı.

III. asırdan beri Batı Gürcüstan Egrisi (Lazika) Krallığı'na dahil idi. Öz Apsileti Egristkali nehrinden Kodori'ye kadar doğrudan doğruya Egrisi Krallığı'nın sınırlarına dahil olurdu. Kodori nehrinin kuzeyinde ise Apsileti Lazlar Krallığı'na bağlı Abhazya'yla birleşmişti.

Yunan yazılı kaynaklarında adı geçen Lazika Krallığı (Gürcü kaynaklarının Egrisi) doğrudan doğruya Kolheti'nin mirasçısıdır. V-VI. yüzyılların bizans tarihçileri Lazlar'ın eski Kolhların mirasçıları olduklarını, Kolhida'nın ise Lazika olduğunu kaydediyorlar.

VI. yüzyılda Egrisi Krallığı gittikçe za-

GÖRÜŞ - DÜŞÜNCE

yıfladı. VI. yüzyılın sonunda ondan Bizans İmparatorluğa tâbi olan Abazgia ayrıldı. Abazgia'nın başkomutanları imparatora bağlı derebeyler idiler. Egrisi'nin sonraki daha da zayıflaması Arapların akını neticesinde olmuştur.

VIII. yüzyılın sekseninci yıllarında Abhazya ile Egrisi birleşerek tüm Batı Gürcüstan'ın kapsayan yeni devlet oluştuğu zaman "Abhazya'nın anlamı daha da genişlemeye başlayınca, tüm Batı Gürcüstan manasına gelmişti. Yazılı kaynaklarda Abhaz, hem Abhaz'a, hem de Batı Gürcüstanıyla işaret ediyor.

VII. asrın sekseninci yıllarında Batı Gürcüstan birleştiği zaman, bu devletin başı Abhazlar Prensligi'nin başkomutanı Leon oldu. Bu devletin sınırları Nikopsia'dan Çoruh nehrine, Karadeniz'den Lihı Sıradığı'na kadar uzanmış idi ve Bizans egemenliği içinde idi. Devletin başkanına prens derlerdi. Abhazların prensi Leon VIII. yüzyılın sonunda Bizans egemenliğinden kurtulup kendini kral olarak ilan etti. Sülalesi Abhazlar prensliğinden geldiği için Abhazlar kralı olarak anılıyordu. Leon'un hangi millete ait olduğu belli değildir. Kimi bilgiler onu Abhaz, kimi Yunan, kimi Gürcü olarak sayıyorlar. Düşüncelerin üçü de tahminler alanında kalıyor. Fakat bu önemli değildir. Esas odur, ki Abhazlar Krallığı dil, yazı, kültür, din, politik bakımından Gürcü devleti idi ve onun kralları Gürcüler idiler.

Abhazlar Krallığı Gürcü (Batı Gürcü) devleti idi. Onun nüfusunun çoğunluğunu Gürcüler: Kartlar, Egriler, Svanlar, bir kısmını ise öz Abhazlar teşkil ederlerdi.

Tam Abhazlar Krallığı var olduğu zaman, IX-X. yüzyıllarda, Abhaz krallarının aktif katılımıyla Abhazlar Krallığı din açısından Konstantinopol Ortodoks kilisesinden tamamen ayrılıp Gürcüstan Mtsheta kilisesine tabi olmuştu.

Abhazlar Krallığı Gürcü Krallığı olmazsaydı, onun başkenti eski Gürcü devlet yapısı ve kültür merkezi Kutaisi değil, Anakopia olacaktı, kilise Konstantinopol Patrikliğinden ayrılmazdı; ayrılırsa da öz Abhazya kilisesi olarak oluşacaktı, Mtsheta Kilisesiyle birleşmeyip ayın Gürcüce ya-

pılmazdı.

En geç IX. yüzyılın başlangıcında Gürcü dili Batı Gürcüstan'ın kiliselerinden Yuan dilini kovalayıp, orada kültürün, kral idaresinin, kiliseler dilinin haklarını kazanmıştır. IX. asırda Abhaz Krallığında Gürcü yazıtların bulunduğu tesbit edilir.

"Abhaz" ve "Abhazya'nın anlamları X. yüzyılın sonunda daha da genişlemektedir.

Birleşik Gürcüstan'ın krallannın ünvanında birinci yerde "Abhazlar Kralı" olduğu için bunun sonucu olarak yabancı kaynaklarda "Abhaz" genel olarak Gürcü, Abhazya ise Gürcüstan manasıyla kullanılmaktaydı.

Bu yabancılar: Yunanlar, Araplar, Ruslar "Abhazya'nın "Iberia", "Abhaz'ın "Iber" olduğunu biliyorlardı.

"Abhaz" anlamının en azami gelişmesinden sonra aksi yönde daralmaya başladı.

XV. yüzyılın sonunda birleşik Gürcüstan Kartli, Kaheti, İmereti Krallıkları ve Samtshe Prensligi olarak dağıldı. Abhazya İmereti Krallığı'na dahildi. Ülkenin feodal yıkılma süreci gittikçe daha derinleşerek İmereti Krallığı'nda Guria ve Odişi (Samegelo) Prenslikleri oluşturuldu. Abhazya Odişi Prensligi'ne katılıyordu. Oysa XVII. yüzyılda bunun başında Şervaşidzeler olmak üzere ayrı bir prenslik meydana geldi. Prenslığın güney-doğu sınırı Kodori nehrinden geçiyordu. Diğer "Gürcüstanlar" gibi Abhazya Prensligi kültürel-politik açıdan aynı "Gürcüstan" idi. XVII. yüzyılın sonunda Abhaz derebeyleri Samegelo'nun Kodori ve Enguri nehirleri arasındaki toprağını zaptederler. Bu devirden beri bu bölgenin "Abhazlaşması" başladı.

XVI. yüzyılın başlangıcından dağılmış olan Gürcüstan Safevi İran ve Osmanlı devletlerine karşı devamlı savaşmak mecburiyetinde kaldı. Nüfus azalmaktaydı. Kuzeyden savaşıyor ya da barış yoluyla göçebe kabileler gelerek Gürcü topraklarını iskân ediyorlardı.

XVII. yüzyıla kadar Abhazlar'ın iskân ettikleri ülkeyi sosyal, din-kültürel açıdan genel olarak Gürcüstan'ın, özellikle Batı Gürcüstan'ın halkından hiç kimse ayırdetmezdi.

XVII. yüzyılda yabancılar buradaki ahalinin Gürcülerden hissedilir derecede farklı olduğunu iyi görüyorlar. Bunun sebebi etnik bakımından nüfusun kısmen (veya tamamen?) değişmesi olabilir. Bu devirde adı geçen bölgede İslâm yayılmaya başladı. Kuzey Kafkasya'dan gelenler kendi putperestlik inancını da getiriyorlar. Abhaz halkının efsaneleri, mitolojisine göre onlar dağlardan inmişler. Gelenlerin kendi konuşma dili vardı, fakat yazılı edebiyatı yoktu. Herhalde, şimdiki gibi, o zamanda da onlar kendilerine "Apsualar" derlerdi. Rusya hükümetinin her türlü gayretine rağmen, XIX. asırda Abhazya'da Gürcü dili kendi durumunu korumuştur. Abhazların (Apsualar) alfabesi ilk kez 1862 yılında ünlü Rus bilgini Uslar oluşturdu. 1892 yılında öğretmen K. Maçavariani ve onun öğrencisi, sonra Abhaz edebiyatının kurucusu D. Gulia Gürcü grafiği esası üzerinde yeni alfabesini oluşturdu. Abhaz dilinde ilk kitabı 1912 yılında Tbilisi'de D. Gulia'nın "Şiir Kitabı" çıktı. Sonra N. Marr Latin grafiğini esas alarak Abhaz alfabesini oluşturma girişiminde bulundu. 1928 yılında ise yine D. Gulia Gürcü bilgileri S. Canaşa ve A. Şanidze'nin yardımlarıyla Abhazlar için Gürcü grafiği esası üzerinde yeni alfabeği icat etti. 1954 yılında yine Rus grafiği esası üzerinde Abhaz alfabesi yeniden oluşturuldu.

Gürcüstan Rusya ile birleştikten sonra Rusya hükümeti Abhazları Ruslaştırma amacıyla Abhazya kiliselerinde ayinin Gürcüceden Slav diline geçirmeye ve aynı zamanda Rusların Sohum Bölgesi adının verdiği Abhazya'yı Gürcüstan'dan ayırmaya çalışıyordu. Rusya'nın büyük bir gayretine rağmen, 1918 yılında, Gürcüstan'ın demokratik cumhuriyeti oluşturduğu zaman, Abhazya onun bir ayrılmaz toprağı idi.

1921 yılının Mayıs ayında Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin özgürlüğü ilan eden beyannamesi kabul edildi. 1921 yılının Aralık ayından bu cumhuriyet antlaşma ile Gürcüstan S.S.C.'ne bağlandı.

Gerçek olarak varolan durum için (tarihi, ekonomik ve diğer sebeplerden dolayı) Abhazya'nın ayrı yaşaması imkânsızdı, 1931 yılında Abhazların kendi isteğine göre Abhazya Gürcüstan'a otonom cumhuriyet olarak girdi.

Sovyet iktidarı kendi durumunu sağlamlaştırmak için Gürcülerle Abhazları karşı karşıya getirerek Abhazları Ruslaştırma amacıyla her türlü gayrette bulundu. Maalesef bu politika istenilen sonucu verdi. Onlarca yıl boyunca Abhazya şimdiki Apsuaların ülkesi olduğu ve işgalci Gürcülerin buraya geç geldikleri hakkında fikirler aşılanmaktaydı.

Maalesef iş Gürcüstan'ın toprak bütünlüğüne kast etmesi arzusunun geldi.

Bu gibi olayların derinleşmesine parlamentoyu oluşturacak seçim kanununun kabulü büyük bir ölçüde katkıda bulundu. Bu seçim değildi. Parlamento milletvekilleri tayin edildiler. Nüfusun % 18'i teşkil eden Abhazlara 28 milletvekili koltuğunu verirken, % 46'sı olan Gürcülere ise 26 ayrıldı.

Abhazya, Gürcüstan'ın en eski topraklarındandır. Gürcüler burada en eski çağdan beri yaşıyorlar. Abhazlar ya en eski çağdan, ya XVII. yüzyıldan, ya da en eski çağdan da XVII. asırda Kuzey Kafkasya'dan gelmiş Apsualarla çoğaldılar. Bu tarihtir. Bugün onlar kendilerine Apsua dedikleri, bizim de eski geleneğe göre (Gürcüceden başka milletlerde) Abhaz adı verdiğimiz insanlar Gürcüstan'dan başka vatani olmayan milleti teşkil ederler. Tabii ki, bu husus da yabana atılmamalıdır ve politik görüşmeler yolu ile uygar dünyada varolan düzen ve yasaya göre Abhazlar onlara düşen hakları kazanmalıdırlar. □

(*) Tiflis'te Gürcüce-Türkçe olarak yayımlanan "Hidi-Köprü" gazetesinin 28 Ekim 1992 tarihli sayısından aynen alınmış, dil ve anlatım açısından müdahale edilmiştir.

Gürcüstan Notları...

Engin ŞENOL

Tüm yokluklara rağmen **Tiflis** büyüleyici bir şehir. Her yer, her görüntü tarih dolu. Mesaj dolu, duygu yüklü. Kirlilik, özellikle de hava kirliliği yok. Ekmek kuyrukları dikkat çekiyor. Karşılaştığımız insanlar siyah ekmeğin bekleme gerektirmediğini, oluşan sıraların bez yaz ekmek için olduğunu belirtiyorlar. Türkiye'nin yaptığı buğday yardımı Gürcü halkı üzerinde çok olumlu etkiler yapmış bulunuyor.

Türkiye-Gürcüstan ilişkilerinde geleceğe umut aşılayan hava hakim. Bu, ister istemez mutlu ediyor insanları. **Tiflis** sokaklarında **Türkiye**'den gelmiş olmanız özel bir ilgi için yeterli. Tüm ekonomik yokluğu iliklerinde hissedilen insanların size bir şeyi sunmak, hediye vermek için koşuşturması not düşülmesi gereken bir olay.

Türk Eximbank'ı 50 milyon dolarlık kredi açtı. Tiflis'te bulunduğumuz sırada bu kredinin imzalanması için heyet bekleniyordu. Ankara'ya **Gürcüstan Başbakan Yardımcısı** geldi ve bu kredi anlaşması imzalandı. Şimdi **Gürcüstan** bu krediyi çok akıllı kullanmalı. Nitekim bu konuda bazı işadamlarımız samimi duygularla tavsiyelerde bulundular.

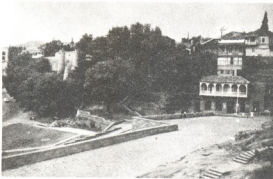
Gerçi "**Tiflis Notları**" arasında böyle bir tespit yapılır mı? diye soru akla gelebilir, ama yine de ben eklemek istiyorum. **Eximbank** kredisi tüketim malzemelerinden çok üretim

tesislerinin modernizasyonu için harcanabilir. **4-5 fabrikanın rantabl hale gelmesi sağlanır.** 10 milyar doları da **Gürcüstan**'ın dünya ile haberleşme entegrasyonunun... Bu konuda uzağa gitmelerine gerek yok. İşte Türkiye'ye alın çağ yaşatan iki kuruluş **Netaş** ve **Teletaş** çağırışınlar fizibilite yaptırınlar hemen...

Şevardnadze ile görüşme imkânı bulan bir gazeteci olarak gerçekten mutlu oldum. Uluslararası arenada kimliğini ispatlamış bir lidere bir kez daha hayran kaldım. Ve insanların belli yerlere gelmesinin pek tesadüfi olmadığı düşüncesi daha da oturdu beynime. **Şevardnadze** 5 milyon 500 bin nüfuslu Gürcüstan için büyük şans! Yalnız, **Şevardnadze**'in yalnız kalma tehlikesi de var. Tüm yöneticilerin, özellikle cebi içan çalışan politikacıların Gürcüstan için çalışmayı da hatırlamaları lazım.

Şevardnadze ile sohbetle bir anekdotla başlamak istedim. "*Ben de çok ezberlemiştim. İşe yaramadılar. Attım.*" dedi. Devamla, "*Tiflisli bir Gürcü, Sovyetler Birliği'ni bir Gürcü, yani Stalin kurdu. Diğer bir Gürcü, Şevardnadze yıktı*" diyor, deyince kahkaha atarak cevapladı: "*O bir anekdot değil, gerçek.*" Böylece durum tespiti sahibinin sesiyle sabittir. **Şevardnadze Sovyetler Birliği'nin dağılmasında rolünün olduğunu kabul etmiştir.**

Tiflis'te bulunduğumuz sırada bence çok açpaçık varolan bir gelişmeyi de notlarıma eklemek istiyorum. **Gürcüstan**, kendisi için **Türkiye**'nin önemini iyi kavramış durumda. **Türkiye** de **Gürcüstan**'ın kendisi için ne ifade ettiğini biliyor. Bu durum güzel bir gelecek için yeterli. Şimdi birçok ortaklıklar bulunan iki ülkenin insanların daha da netleşip yan yana gelmeleri lazım. İlişkiler karşılıklı çıkarlar üzerine daha da genişletilmeli. Bu insanlara da bunu peçinlemek düşüyor. 20. yüzyılın Kafkas insanını da daha çok görev bekliyor. □

Eski Tiflis'ten bir görünüm

Türkiye-Gürcüstan İlişkileri Gelişiyor...

Beka ÇİLAŞVİLİ

Gürcüstan, 9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra, uzun bir süre "dünya uluslar topluluğu"nda kendisine yer bulmakta zorluk çekti. Etkili ülkelerce bağımsızlığı tanınmadı ve uluslararası kuruluşlara üye olarak kabul edilmedi. Amerika Birleşik Devletleri tarafından "kara liste"ye alındı ve ülke tam bir yalnızlığa sürüklendi. Etkileri hâlâ süren "iç savaş"ta bu durumun da büyük payı oldu.

Deneyimli bir diplomat ve siyaset adamı olan Eduard Şevardnadze, Zviad Gamsahurdia'nın devrilmesinden (Ocak 1992) sonra oluşturulan ve parlamento işlevi gören Devlet Konseyi'nin başkanlığına getirildikten (Mart 1992) sonra Gürcüstan'ın uluslararası ilişkilerde kaderinin değişmesinde önemli rol oynadı. Gürcüstan, "yarı askeri yönetimi"ne karşın, bütün etkili ülkelere tanındı. Ardından Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na (AGİK) ve Birleşmiş Milletler'e (BM) kabul edildi.

Gürcüstan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri Türkiye idi. Mayıs 1992'de, Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin Gürcüstan'ı ziyaret etti ve bu sırada, iki ülke arasında diplomatik ilişkiyi öngören protokol imzalandı. Türkiye ve Gürcüstan arasında üst düzeyde ilişki 1992'nin Haziran ve Temmuz aylarında gerçekleşti. Gürcüstan Devlet Konseyi Başkanı Eduard Şevardnadze, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi (KEİP) Anlaşması'nın imza törenine katılmak üzere İstanbul'a geldi. 11 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı zirvede Şevardnadze, bu girişime öncülük eden Türkiye'yi övdü. Projeden sonuç alınabilmesi için İstanbul'da genel sekreteryaya oluşturulmasını önerdi. Başkanlığı rotasyon yoluyla değişecek genel sekreteryaya dışında, her yıl en üst düzeyde toplantı yapılmasının gerekliliğine değindi. KEİP ülkeleri arasında "yanlış anlamalar"ın ve "çatışmalar"ın engellenmesi amacıyla bir komite oluşturulmasını, ülkelerin şimdiki sınırlarının değişmemesi için statükoyu

koruyacak bir "oratoryum" ilan edilmesini önerdi. (Cumhuriyet, 25 Haziran 1992)

Eski Sovyet cumhuriyetlerinin Avrupa ile entegrasyonuna önem veren Türkiye, Temmuz 1992'de yeni bir atak yaptı. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Catharine Lalumiere'yi bazı eski Sovyet cumhuriyetlerinde gezdirdi. Gürcüstan da bu cumhuriyetler arasındaydı. Lalumiere bu gezinin Tiflis durağında şunları söyledi: "Aslında Gürcüstan, bazı açılardan Avrupalı sayılabilir. Bu nedenle de Avrupa'ya itibakı göreceli olarak daha kolay gerçekleştirilebilir. Ne var ki, Avrupa standartlarında demokratik bir ülke değil. Çeşitli bir biçimde, Gürcüstan, siyasi istikrarsızlık içinde, halk kayıyor. Savaş halinde, kaygan zeminde bir ülke. Henüz siyasi bir yöneliş tayin edilmemiş. Avrupa Konseyi, bir armudu ikiye bölemez. Tabii ki işbirliğinden yanayız, ama önce iç savaşın ve reform sorunlarının çözülmesi lazım." (Milliyet, 22 Temmuz 1992)

Türkiye ile Gürcüstan arasındaki ilişkilerin olumlu yönde geliştiğinin "asıl göstergesi", Başbakan Süleyman Demirel'in 30 Temmuz 1992'de Gürcüstan'a ziyareti oldu. Başbakan Demirel ile o tarihte Devlet Konseyi Başkanı olan Şevardnadze'nin de katıldığı törende çeşitli konuları kapsayan bir anlaşma imzalandı. "Türkiye Cumhuriyeti ile Gürcüstan Cumhuriyeti arasında dostluk, işbirliği ve iyi komşuluk anlaşması" adını taşıyan bu anlaşma Çvенебuri'nin ilk sayısında yayımlandı.

Oldukça sıcak bir atmosferde gerçekleşen ziyaret sırasında Başbakan Demirel, "Türkiye'de çok sayıda Gürcü kökenli Türk vatandaşları var. Bu, Türkiye ile Gürcüstan arasındaki ilişkilerin temelini oluşturacaktır." dedi. (TV 1, Ana Haberler, 30 Temmuz 1992). Bu sözler, Türkiye'de yaşayan Gürcüler için tarihsel değeri olan sözler olmuştur. □

BARIŞA HİZMET ETMEK...

Engin ŞENOL

Kafkasya bence bir sembol. Güzelliğin, özgürlüğün, onurlu bir yaşamın, sevginin, erdemli bir insan olmanın sembolü. Kafkasya özel bir bölge. Gerek jeopolitik önemi, gerek ekonomik ağırlığı, gerekse kültür mozaığı olmanın sembolü.

İstanbul - Tiflis seferini başlatan ilk uçuşun şanslı insanı olarak koltuğuma oturduğumda bunları düşünüyordum. **Türk - Gürcüstan İş Konseyi'nin** Tiflis'te düzenlediği gezi bu duygularla başlamıştı. **Orbi** havayollarına ait uçağın içinde hemen tatlı bir mini sohbetin başlaması Kafkas insanı sacıklığının yansımasıydı diye düşünüyorum.

Türk - Bağımsız Devletler Topluluğu İş Konseyi Başkanı Nihat Gökyiğit'in "Gürcüstan" ile ilgili oluşturduğu arşiv dosyasının peşindeyiz gazeteciler olarak. **Hürriyet**'te yıllar önce değerli diplomat **Kamuran Gürün**'ün "Gürcüstan ve Perestroika" yazısını alıyorum. Başlıyorum okumaya.

"Biz Tiflis diyoruz. Gürcüler sıcak manasına gelen yazıldığı gibi okunuşuyla 'Tbilisi' diyorlar. Rivayete göre, benüz hükümet merkezi değilkken, Gürcü kralı bu bölgeye avlanmaya gelmiş. Avladığı bir sülün suya düşmüş. Sudan çıkarıldığı zaman kuşun başlanmış olduğunu görünce, kral buraya 'Tbilisi' demiş..."

Duygularım karmakarışık. Oldum olası Kafkasya ismi beni zaten büyülemişti. Uçağın penceresinden Kafkas sıradağlarını seyrederken bir anda romantik duygular yükleniyor, gözlerim sulanıyor, ağlıyorum. Hayret, duygularına hakim olamıyorum. Savaşın Kafkasya insanını, yıllarca ayrılmışlığı, yüzyılları aşan çilekeşliğine ağlıyorum.

Tiflis'e indiğimizde sıcacık yüzler çıkıyor karşımıza. Sarılıyoruz. Hayret, herkesin bir tanıdığı var. Yoğun görüşme programları, onurumuza verilen yemekler ve yazmayı, daha doğrusu yazmamayı kendim

adına büyük ihmal sayacağım **Rustaveli'deki Çocuk Sarayı**'ndaki muhteşem gösteri...

O ufak mini yavrular tam bir kültür armonisi sundular Türk heyetine. Nefis müzik epizotları ile karşınıza çıktılar. Çaldılar, söylediler ve oynadılar. "Böyle bir kültür alt yapısı olan insanların bu çocukları şimdi ekmeği zor buluyor" diye düşündüm. Gösteri sonunda sayın **Nihat Gökyiğit** de çok benzer duygularla bir konuşma yaptı ve kültür misyonu olduğunu bir kez daha ispatlarcasına 10 bin doları bağışladı çocuklara. İşadamları **İsmet Acar** ve **Fehmi Yılmaz** da katıldı dolar desteğine.

Ben, uzatmadan konuyu başşa getirmek istiyorum. Abhazya'daki iç savaşın Gürcüstan'daki yaşama olumsuz katkıları tabii ki büyük. **Star 1**'den **Pınar Türeç, Hürriyet Haber-Araştırma Müdürü Yalçın Bayer** ile Tiflis'teki Cuma Camii'ne yaptığımız ziyaretten dönerken bir asker ile sohbet anında bunu bir kez daha yaşadık. Yakasında bir fotoğraf, "**Abhazya'da savaşta öldü**" diyor. Duygulanıyor. Gözlerini kaçırıyor, "**Bodış Vibtı**", "Özür dilerim" diyerek ayrılıyor yanımızdan.

Savaşın duygusal yıkıntısına iyi bir örnek bu. **Tiflis'te** konuştuğumuz tüm insanlar, bürokratlar, üst seviyedeki yöneticilerin ağzından düşmeyen bir söz var: Barış. "**Abhazya'da eskisi gibi yine mutlu insanlar olacak, yine beraber yaşayacağız**" deniliyor. Ben buna gönülden inanıyorum. **AGİK Gürcüstan Misyonu Başkanı Sayın Halil Akıncı**'nın bir tesbitini aynen burada aktarmak istiyorum: "**Kafkasya'da savaşmak isterlerse sebep çok, Kafkas insanını ortak çıkarlar etrafında buluşturmak lazım.**"

Evvet, kavga Kafkasya'nın kaderi olamaz. Bence sadece Kafkasyalı değil, tüm dünya başşa hizmet etmeli. Erdemli insanın en büyük özelliği değil mi **'barışa hizmet etmek'**. □

Eduard Şevardnadze

Lia ÇLAİDZE

Ocak'93 (Türkçesi: Hasan ÇELİK)

Gürcüstan sık sık "olmak ya da olmamak" sınırına gelmiş, ama Tanrı bizi hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Basmıza bir felâket geldiğinde

kurtancımızı da göndermiştir. Bu küçük ülke Bizans ve İran saldırılarından, Arap ve Moğol egemenliğinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun neden olduğu birçok acıdan ve en sonunda ikiyüz yıllık Rus boyunduruğundan böylelikle kurtulabilmiştir.

İçinden çıkılmaz durumlara düştüğümüz zaman, hep aynı şey olmuş, kendini feda edip ülkeyi kurtaracak kahramanlar ortaya çıkmıştır: Davit Ağmaşenebeli ve Giorgi Brtskinvale, Tsothe Dadiani ve Ketevan Dedopali (Prens Ketevan), Giorgi Saakadze (Magrav Han) ve Kral Erekle, İlia Çavçavadze vb... Sonunda da Eduard Şevardnadze. Bu onların kaderi olmuştur.

Evet, son derece zor bir durumda olduğumuz ve hiçbir yerden yardımın gelmediği bir dönemde Eduard Şevardnadze Gürcüstan'a döndü. Onun dönüşü başkoymaya eşdeğer bir davranıştı. Refaha ermiş herhangi bir ülkede rahat ve soursuz bir yaşama, harabeye dönmüş bu ülkeyi kurtarmanın ağır yükünü sırtlamayı tercih etti. Bu tercihin nedeni, bu ülkenin onun talihsiz, her şeyden değerli ve sevgili anayurdu olmasıydı.

Eduard Şevardnadze'nin bütün yaşamı, böylesi günlerde hizmete adanmıştı. Kader onun, yurduna hizmet edebileceği yüksekliklere ulaştırdı. Sovyet İmparatorluğu'nu sarsmak, Gürcüstan'ı özgürlüğüne kavuşturmak, ancak o yükseklikten mümkün olabilirdi. Tarih bu onuru Eduard Şevardnadze'ye verdi.

Bazı çevreler, "Eduard Şevardnadze Gürcüstan komünistlerinin lideriyken böyle değildi, değişti" diyorlar. Böyle bir düşünceyi paylaşmak çok zor. İnsanlar kolay değişmiyorlar. Şevardnadze o zaman da Şevardnadze idi, ancak birçok şeyi yaparken, dönemin doğ-

matik şimşeklerini üzerine çekmemeliydi.

Sovyetler Birliği'nde ilk kez Şevardnadze'nin inisiyatifine ile "Eserleri Koruma Devlet Komitesi" kurulmuş ve Gürcü kültürünün birçok eseri yok olmaktan kurtarılarak, onarılmıştır.

Sovyet rejimi ulusal cumhuriyetlerin anadillerini tehdit ettiği zaman yalnızca Gürcüstan başkaldırdı, yalnızca Gürcü gençliği meydanlarda toplandı ve başarılı da oldu. Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Eduard Şevardnadze halkının yanında yer aldı. Gürcüstan hükümeti "Gürcü Dilini Koruma Kanunu"nu tam bu sırada kabul etti. Tiflis'te "Anadil Anıtı"da o dönemde dikildi.

Eduard Şevardnadze'nin Gürcü kültürü konusunda gösterdiği duyarlılığı hiçbir komünist lider göstermemiştir. Moskova'da tiyatro oyunları, sinema filmleri ve kitaplar yasaklanırken, Tiflis'te Robert Sturua'nın oyunları sahneleniyor, Çabua Amirecibi'nin "Data Tuşaşia"sı basılıyor ve Tengiz Abuladze ünlü "Monanieba" (Nedamet) adlı filmini çekiyordu. Oysa bunların hiçbirini Sovyet rejiminin pekişmesine katkıda bulunmuyordu.

Rejisör Tengiz Abuladze'nin filmi "Monanieba"yı bütün dünyanın aydın kesimi büyük bir olay olarak kabul etti. Bu film, başlangıcından beri Sovyet sisteminin temelindeki ahlâksızlığın ve "bu yolun bizi kurtuluşa götürmeyeceğini" açık açık göstermiştir. Eduard Şevardnadze olmasa bu film bugün varolmayacaktı. Böyle

yaşamaya devam etmenin mümkün olmadığını, "kurtuluşa giden yol"un bulunmasının gerektiğini herkesten iyi biliyordu ve Sovyetler Birliği'nin ağır koşullarında bile bu yolu arıyordu. Bu ise son derece cesur bir insanın davranışıydı. En ufak bir hata kendisine de, halkına da büyük acılara malolabilirdi.

Sovyetler Birliği'nde spor da bir politika malzemesiydi. Birlik düzeyindeki karşılaşmalarda ulusal cumhuriyetlerin başarıları sürekli engellenmeye çalışılıyordu. Kazanan yalnızca Moskova olmalıydı. Özellikle, genellikle Ruslar'dan daha iyi oynayan futbolcularımız karşısında futbol entrikalar çevriliyordu. Gürcü ve Rus futbolcuların karşılaşması Rusya-Gürcüstan savaşına dönüştürülüyordu. Haziran 1977'de Dinamo Tiflis futbol takımının Sovyetler Birliği şampiyonu olmasına ramak kala oynadığı son maçta, Rus hakem, bilinen oyunlardan birini daha oynayarak takımın bu şampiyonluk maçını kaybetmesine neden oldu. Tribünleri dolduran 80 bin kişi galeyana geldi, alana girdi. Hiç kimse bu kalabalığı durduramıyordu. Şevardnadze orada korkup pasif kalsaydı işin nereye varacağını kestirmek mümkün değildi. Hiç çekinmeden alanı dolduran öfkeli kalabalığın arasına daldı. İnsanları sakinleştirip olayları yatıştırdı. Kanlı olaylara meydan vermeden insanların stadyumu boşaltmalarını sağladı... Tshinvali'de çatışmalar patlak verdikten çok sonra Şevardnadze Gürcüstan'a dön-

dü. Döner dönmez bölgeye giderek, üzerinde top mermilerinin patladığı bu kentte sahipsiz kalan halkı ziyaret etti, onlara moral verdi.

Başkan Gamsahurdia'nın devrilmesinden sonra da taraftarları hayli zaman Tiflis sokaklarında koşuştururup silahlı eylemler yapıyor ve bombalar patlatıyorlardı. Şevardnadze ise, kimi zaman pazara gidip çeşitli yörelerden gelen köylülerle, kimi zaman da alanlarda Tiflislilerle sohbet ediyordu. Çünkü, kendi ulusuyla söyleşmeyi özlemişti. Halkın düşüncelerini öğrenmek istiyordu. Halk da onu her yerde sevgi ve sevinçle kucaklıyordu.

Firari başkanın adamları televizyon binasına sızarak işgal ettiklerinde, halk hemen oraya koşup binayı kuşattı. Çatışma çıktı. Şevardnadze de hemen olay yerine gitti ve her şey bitinceye değin orada kaldı. Parlamentaoya döndüğünde ise orada toplanan halk kendisini bekliyordu. Arabasından inerek kalabalık ile sohbe koyuldu. Herkes bir kör kuşunun ona isabet etmesinden korkuyor, o ise aldırmandan sohbetini sürdürüyordu. Sonunda kalabalıktan birisi, "Öldüm kardeşim, daha fazla dayanmam, bin şu arabaya da uzaklaş buradan!" diye bağırma başladı. Arabasına binip Soçi'de Yeltsin ile görüşmeye gitti.

Abhazya'da, Şevardnadze'nin içinde bulunduğu helikopter saldırıya uğradığı zaman, dengesini kaybeden helikopterde sükkünetini bozmadan oturuyordu. "Sakartvelos Res-

Eduard Şevardnadze,*

Gürcüstan'ın yaşayan en ünlü kişisi olan Eduard Şevardnadze, yaklaşık altı yıl Sovyetler Birliği'nin Dışişleri Bakanlığı'na yaptuktan sonra ülkesine döndü ve 10 Mart 1992'de Devlet Konseyi Başkanı oldu. Glasnost ve perestroika politikaları çerçevesinde Sovyet otoriter sistemin demokratikleştirilmesinde oynadığı rolle uluslararası planda tanınan Şevardnadze, bu sistemin Gürcüstan'daki eski görevlilerinden biriydi. Yeni görevine, halk tarafından seçilmekle birlikte, giderek diktatörlükle suçlanan eski devlet başkanı Zviad Gamsahurdia'nın muhalefet yanlılarınınca devrilmesinden sonra oluşturulan Askeri Konsey tarafından getirildi. Şevardnadze göreve gelir gelmez, neredeyse hiç diplomatik ilişkisi bulunmayan Gürcüstan'ın başka ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla ilişki kurmasını sağladı. Ülkedeki değişik çıkar gruplarını Devlet Konseyi ile ilişki kurmaya ikna etti ve ülkenin siyasal birliği doğrultusunda ilk adımları attı. Bu arada, 24 Haziran'da Rusya Federasyonu devlet başkanı Boris Yeltsin'le bir anlaşma yaparak etnik çatışmaların yaşandığı Güney Osetya bölgesine Gürcülerle Osetler arasındaki çatışmaları önlemeye yönelik bir barış gücünün yerleştirilmesini sağladı. Öte yandan 14 Ağustos'ta Abhazlar, Abhaz Özerk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettiler ve bu bölgenin bir bölümünün denetimini ele geçirdiler. Bu koşullarda 11 Ekim'de Gürcüstan'da parlamento üyelerinin ve devlet başkanı konumundaki parlamento başkanının seçildiği genel seçimler yapıldı. Kayıtlı seçmenlerin yüzde 83'ünün katıldığı bu seçimlerde, parlamento başkanlığı için tek aday olan Şevardnadze oyların yüzde 90'ını alarak bu göreve seçildi.

Şevardnadze, 25 Ocak 1928'de bir öğretmenin oğlu olarak Gürcüstan'daki Mamati'de doğdu. Genç yaşta Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) gençlik kolu Komsomol'a önder oldu. 1951'de Gürcüstan Komünist Partisi'nin Parti Okulu'nu, 1959'da Kutaisi Pedagoji Enstitüsü'nü bitirdi. Parti bölge sekreteri (1961-64), Gürcüstan'ın içişlerinden sorumlu bakan yardımcısı (1964-65), ardından içişlerinden sorumlu bakan (1965-72) ve Gürcüstan Komünist Partisi birinci sekreteri (1972-85) olarak görev yaptı.

Şevardnadze, Temmuz 1985'te Sovyetler Birliği'nin dışişleri başkanlığına getirildi. Bu göreve Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'a yakınlığından ötürü seçilmişti. Her ikisi de sonunda Doğu Avrupa'da komünist olmayan yönetimleri kabul ettiler ve Sovyetler Birliği'nde gelişen açık toplumu desteklediler. Gorbaçov'un bazı personel seçimlerinden ötürü kaygı duyan Şevardnadze, Aralık 1990'da diktatörlük konusunda uyandı bulundu ve görevinden ayrıldı. Sovyet Dış Politika Birliği'ni kuran Şevardnadze, SBKP'den de istifa etti ve ağustosta Gorbaçov'a karşı girişilen darbenin bastırılmasına yardımcı oldu. Sovyet Cumhuriyetlerinin birliğe karşı giderek artan isteksizliğine karşı çıkarak Kasım 1991'de yeniden dışişleri bakanlığı görevini üstlendi; ama Rusya'nın aralıkta bakanlık merkezini geri almasıyla bu görevi son buldu. Eduard Şevardnadze'nin *The Future Belongs to Freedom* (1991) adlı kitabı Türkçeye de çevrilerek *Gelecek Özgürlüktür* (1992) adıyla yayımlandı.

(Charles Johnson TAGGARD)

* Ana Yıllık 1993'ten alınmıştır.

publika" (Gürcüstan Cumhuriyeti) gazetesi muhabiri, "Korku dolu gözlerle Şevardnadze'ye baktım, gözgöze geldiğimizde gülerek göz kırptı." diyordu sonradan, bu saldırıyı anlatırken. Şevardnadze yeni yıla vızır vızır kurşunların yağdığı cepheye askerlerle birlikte girdi, yeni yılı onlarla birlikte kutladı.

Basında sık sık, "Eduard Şevardnadze Sovyet diplomasisine insani faktörler getirerek gülümseme, açık yüreklilik ve erdemi yerleştirdi, bunu yapmasına da Gürcü olması yardımcı oldu" diye yazıldı. Şevardnadze için ne bu özellikler, ne de yukarıda anlattığımız cesur davranışları, yeni edinilmiş özellikler değildi. Gürcüstan İçişleri Bakanı iken de aynı özelliklere sahipti. Hafta sonları ve yeni yıl sabahı tutuklevlerini dolaşır, tutuklanın yeni yılını kutlar, sorunları ile ilgilenir ve yardımcı da olurdu.

Eski bir mahkûm olan Bayan Kristine Navrozaşvili Bakan neler anlatıyor: "1964 yılının ilk güneşi doğmuştu. Sabah saat sekizde koğuşun kapısı açıldı. İçeriye üç adam girdi. Şefkâtlı bir biçimde yeni yılımızı kutlayarak kısa sürede özgürlüğe kavuşmamız dileğinden bulundular. İçlerinden biri hepimizle tek görüşerek aç kalıp kalmadığımızı, üşüyüp üşümediğimizi sordu. Bize çok acıdı her halinden belliydi. Dirayetli olmamızı, ruhsal olarak çökmememizi ve tutukevinden vatana hizmet edebilecek insanlar olarak çıkmayı başarabilmemizi öğütledi. Sonradan anladık ki bu

Eduard Shevardnadze, eşi Manuli, kızı Manana ve oğlu Paata ile birlikte.

adam İçişleri Bakanı Eduard Shevardnadze imiş.

Kristine Navrozaşvili, genç bir mahkûm bayanın söylediği şarkıyı dinlerken Shevardnadze'nin gözlerinin nasıl yaşardığını ve tutukevi müdürüne dönüp, "Bu kızcağızın iyi bir geleceği var, ona özen gösterin, harcanmasın" dediğini de anlatıyor. Bu genç kız daha sonra ünlü bir sanatçı oldu.

Ülkesinin bütün yükünü omuzlamış bir insan için yaşam oldukça zordur. Böyle bir durumda insanın ailesi kendisine destek olamıyorsa bu yükü çekmek çok daha güçleşir. Ama Eduard She-

vardnadze mutlu bir insandır, çünkü ailesine büyük bir sevgi ile kenetlenmiştir.

Moskova'dan döndüğünde havaalanında gazeteciler kendisine, "Önceki iktidar döneminden acı bir tecrübemiz var, başkanın ailesi devlet işlerine istediği gibi karışıyor, sizin aileniz hakkında neler söyleyeceksiniz?" diye bir soru yönelttiklerinde: "Ailemin üyeleri benim kendilerini çok sevdiğimi biliyorlar, ama onların devlet işlerine karışmalarının mümkün olmadığını da çok iyi biliyorlar" idi cevabı.

Gerçekten de ailesi hiçbir zaman işlerine karışmamış,

hiçbir zaman ayrıcalıklar istememiş, her zaman sadeliğin ve alçakgönüllülüğün örneği olmuştur.

Shevardnadze'nin yolu her zaman aydınlık olmuştur. Kendisinin de belirttiği gibi hataları da, yanlış anlaşılmalarda olmuş, ancak her zaman vatana hizmet her şeyin üstünde tutmuştur. Bugün de bu böyledir. Gürcüstan'ın ona gereksinimi vardır. Bunun için hemen bütün Gürcüstan onun yanında yer aldı. Hatta bir zamanlar ona kırgın olanlar bile.

Bu yazı da ona körükörüne bağlılık duygularıyla yazılmış değil. Tarafsız bir gözlemci tarafından büyük bir politikacının portresine eklenmiş birkaç nottur.

Eduard Shevardnadze'nin büyük bir politikacı olduğunu bütün dünya biliyor. O cesur ve samimi bir insandır. Bunu da birçok kimse biliyor. Shevardnadze Gürcü kültürüne âşık, Gürcüstan'a kendisini adanmış gerçek bir Gürcüdür. Bunu da herkes bilmelidir.

Shevardnadze'nin Gürcüstan'a dönmesinden bu yana henüz bir yıl geçmedi. Çatışmalar ve güç yaşam koşulları hâlâ sürmekte. Ancak ülke yavaş yavaş karanlıktan çıkmakta ve ufukta daha güzel günlerin işaretleri belirmektedir.

Tanrı'dan dileğim, Gürcüstan'ın Eduard Shevardnadze'den sonra kurtarıcılara gereksinim duymadan yaşamasıdır. □

Zülfü LİVANELİ: "Gürcü kültürü dünyamızın zenginliğini oluşturan bir hazine"

Zülfü Livaneli

– Sayın Zülfü Livaneli, sizin Gürcü kökenli olduğunuzu biliyoruz. Bize biraz ailenizin kökeninden bahseder misiniz?

– Gürcü kökenli bir aileden geliyorum. Geriye doğru gittiğimde, aileden bulabildiğimiz ilk isim Livane'de oturan Yusuf Ağa. Osmanlı-Rus Harbi sırasında oğlu Ömer'i Ahmet Muhtar Paşa'ya gönderiyor. Erzurum'da paşanın muhafızı olarak görev yapan Ömer Bey, Rus işgal komutanını öldürme iddiası ile Rus makamları tarafından arandığı için Harput Redif Taburu'na kolagası olarak tayin ediliyor ve böylece aile Livane'den çıkmış oluyor. Ömer Bey Harput'tan evleniyor. Oğlu Zülfikar Bey sorgu hakimi oluyor. Onun oğlu

Söyleşi : Osman Nuri Mercan

gene hukukçu olan Mustafa Sabri Bey savcı olarak görev aldığı Iğın'da evleniyor ve ilk çocuk olarak ben doğuyorum.

– Soyadımız nereden geliyor? Artvin yöresinin eski Gürcüce adının Livane olduğunu biliyor musunuz?

– Harput'ta bizim ailenin lakâbı Livanelioğulları olarak geçiyor. Daha sonra Soyadı Kanunu çıkınca bu adı alıyorlar.

– Gürcüce biliyor musunuz? Ya da ailenizde Gürcüce konuşan var mı?

– Şimdi yok. Daha önceki kuşaklarda vardı.

– Gürcü müziği hakkında neler söylersiniz?

– Gürcü müziği beni duygusal olarak müthiş etkilediği gibi teknik olarak da hayran bırakıyor. Özellikle korolardaki çok seslilik ve

Zülfü Livaneli, arkadaşımız Osman Nuri Mercan ile birlikte

neredeşey halk müziği sınırlarını aşan gelişmişlik Gürcü müziğini dünya müzikleri arasında benzersiz ve eşsiz kıyor. Hamlet Goniaşvili ise belki de dünyada duyduğum en güzel ses.

Zülfü LİVANELİ

Ünlü bir müzikiçi, sinema yönetmeni ve yazardır. 20 Haziran 1946'da Konya'ya bağlı Ilgın'da doğdu. Çocukluğunda bağlama çalmayı öğrendi. 1972'de İsveç'e yerleşti. 1974-75'de Stockholm'deki Birkagorden Müzik Okulu'nda öğrenim gördü. 1976'da doldurduğu ilk plaklarında bağlama eşliğinde "Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz", "Merhaba" gibi şarkılarını seslendirdi. Daha sonra yaptığı plaklarda (Nazım Türküsü, 1978; Atının Türküsü, 1979) bağlamanın yanında Batı çalgılarını da kullandı ve çok sesliliğe yöneldi. 1978'de Zeki Ökten'in Sürü filmi için hazırladığı müzik ile İstanbul Sinema Yazarları Derneği'nin (SIYAD) Yılın En İyi Film Müzik Ödülü'nü kazandı. 1980'lerde yurt içinde ve dışında 10 plak doldurdu, 25 film, üç oyun ve bir bale müziği besteledi. Danimarka, İsveç, Norveç, Batı Almanya, Fransa, Libya ve Yunanistan'da 200'ü aşkın konser verdi. 1983'de Yunanlı şarkıcı Maria Faranduri ile doldurduğu plak önce Atina'da, ardından batı Almanya'da yılın plağı seçildi ve Hollanda'da Edison Ödülü'nü kazandı. 1986'da Türk ve Yunan halklarını birbirine yaklaştırmak amacıyla Yunanlı besteci Mikis Theodorakis ile büyük yankı uyandıran konserler veren Livaneli, aynı yıl konusunu Yaşar Kemal'in aynı adlı romanından alan Yer Demir Gök Bakır adlı filmi çekti. 1989'da çektiği Sis adlı film Cannes Film Şenliğinde yarışma dışı gösterildi. Livaneli'nin Arafatta Bir Çocuk (1978), Bütün Kuşların Uykusu (1985), Orta Zekalılar Cenneti (1991) ve Diktatör İle Palyaço (1992) adlı kitapları da vardır.

– Bir sinemacı olarak, dünya sineması içinde belirli bir yere gelmiş olan Gürcü sinemasını nasıl görüyorsunuz?

– Gürcü sinemasını çok yakından izlediğim söylenemez. Bazı dünya festivallerinde Abuladze'nin filmlerini izledim ve çok beğendim. 1987 Cannes Film Festivali'nde Nana Cordadze'nin filmi beni epeyce etkiledi. Tabii ki Paracanov gibi büyük bir ustayı unutmamak gerekiyor. Fransız **Liberation** gazetesi benim filmimi Paracanov stiline benzetmişti. Bu da Gürcü sineması ile aramızda derin bir bağ olduğunu gösteriyor.

– Sızce Gürcü müziği ve sinemasıyla Türk müziği ve sineması arasında ne tür benzerlikler ve farklılıklar var?

– Bence bu soru böyle bir söyleşinin kapsamını aşıyor. Ama gene de bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Gürcü sanatının daha pür, daha kaynağa bağlı bir geleneğe sahip olduğu, Türk sanatının ise çok değişik etkiler altında, karmaşık bir yapı gösterdiği söylenebilir. Gürcü sanatının kimliği daha belirli.

– Gürcüistan'da konser vermeyi ya da Gürcü rejisörlerle ortak film çevirmeyi düşünür müsünüz?

– Çok isterim. Bir takım pratik sorunları aşarak böyle bir işbirliğine gitmek beni çok sevindirir.

– **Çveneburi** dergisi aracılığıyla, gerek Türkiye'de, gerekse anavatan Gürcüistan'da yaşayan Gürcülere iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

– Gürcü kültürü dünyamızın zenginliğini oluşturan bir hazine. Bu hazineye hep birlikte sahip çıkıp çağdaş sanat formları içinde işlememiz gerektiğini düşünüyorum ve bu alanda bu hazine ile ilişkimizi kuran derginize bir sanatçı olarak teşekkür ediyorum. □

Vahtang GOGUADZE* :

"Gürcüstan'ın geleceğine umutla bakıyorum."

Söyleşi : Osman Nuri Mercan

— Sayın Goguadze, bu ziyaretinizin amacı nedir?

— Ziyaretimin amacı da nedeni de oldukça önemli bir olay. Bildiğiniz gibi, geçtiğimiz yıl 25 Temmuz'da on bir ülkenin, devlet ya da hükümet başkanları Karadeniz Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nı imzaladılar. Şimdi ise (25 - 26 Şubat 1993) Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcüstan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna, Parlamento Asamblesi Kuruluş Deklerasyonu'nu imzaladık. Bu büyük ve karmaşık bölgede barış ve istikrarın sağlanması için atılmış çok önemli bir adımdır.

— Bu ekonomik işbirliği içerisinde bulunmak Gürcüstan için ne ölçüde yararlı?

— Gürcüstan için bu çok gereklidir. Bu yalnızca bir ekonomik işbirliği de değildir. Bu aynı zamanda büyük ülkelerin siyasi tribünüdür. Gürcüstan, bağımsız bir devlet olarak en öncelikli sorunlarını dile getirmeye, Gürcüstan'ın düşmanlarının yaymaya çalıştığı dezenformasyonları çürütmeye yetkilidir.

Kimin düşmanı yok ki? Geçmişte Gürcüstan'ın birçok düşmanı vardı ve bugün de eksik değiller.

— Gürcüler ile Abhazlar arasında süren savaş hakkında neler söyleyebilirsiniz?

— Burada iki ayrı ulus söz konusu olmasına karşın, sürmekte olan savaş, dış güçler tarafından kışkırtılmış bir iç savaştır. 21 Şubat 1993 Pazar günü Rus ordusuna bağlı hava birlikleri Sohum'i'nin en yoğun sivil yerleşim birimlerini bombaladığı zaman SayınŞevardnadze hemen oraya uçtu. Kendisi sık sık bölgeye giderek vatandaşlarla, askerlerle ve yaralılarla sohbet eder. O gün kendisini Sohum'i'den telefonla aradım. Telefonda karşıma ilk çıkan kişi Lorik Marşania adında bir Abhaz idi. Bölgede böylesi gerçek Abhazların sayısı oldukça çoktur. Önce kendisi benimle sohbet ettikten sonra ahizeyi Şevardnadze'ye verdi. Belki çok yadırgayacaksınız ama, bu son bir ay içerisinde Abhaz ve Gürcüler arasında 8 evlilik gerçekleşmiştir. Bu halklar birbirlerinin akrabası ve dostlarıdır...

— Peki, öyleyse bütün olanların nedeni nedir?

— Abhazy'a'da, Tshinvali'de, Karabağ'da, Moldova'da, Tacikistan ve başka yerlerde meydana gelen olayların bir tek senaristi, yönetmeni var. Bunlar, geçmişte kalan Sovyet İmparatorluğu'nun özlemiyle yanıp

tutuşan karanlık güçlerdir. Bunlar Rusya'da çok güçlüler ve yalnız bizim halklarımızın güvenliğini değil, aynı zamanda bizzat demokratik Rusya'nın bütünlüğünü de tehdit etmektedirler.

Eğer bugünkü Rusya yönetimi bütün olanları gereği gibi değerlendiremez ve gerekli kararları, önlemleri alamazsa sonra çok geç olacak. Rusya'nın patlaması ise bugün hiçbir normal insanın işine gelmez. Burası tümüyle nükleer silahlarla mayınlanmış bir yerdir. Buradaki büyük bir kaos yer-yüzünde mevcut uygarlığın tümünü tehdit eder.

— Gürcüstan'ın bugünkü durumu nasıl, geleceğini nasıl görüyorsunuz?

— Bugünkü Gürcüstan harabeye dönmüştür denebilir. Fakat onarımı mümkün olmayan bir harabe değildir. Gürcüstan tarihi olarak böylesi kötü talihe alışkindir. Ülkemiz içinde bulunduğu ekonomik krize karşın dünyada büyük politik saygınlığa sahiptir, çünkü, şu anda ülke yönetiminin başında, tüm dünyanın saygı duyduğu politikacı, barış ve demokrasi için verimli bir savaşım vermiş devlet adamı Eduard Şevardnadze bulunmaktadır ki, onun uluslararası arenadaki faaliyetleri hakkında Türk ve dünya kamuoyu yeteri kadar bil-

giye sahiptir. Tanrının izniyle Gürcüstan'ın geleceğine umutla bakıyorum.

— İstanbul hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

— Harika bir kent. Burası Asya - Avrupa kültürünün ve yaşam biçiminin sentezidir. Burada barış ve düzen hüküm sürmekte. Bende son derece hoş izlenimler bıraktı.

— Peki, dergimiz "Çveneburi" hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Açık söylemek gerekirse, derginin sayfalarını çevirirken gözyaşlarımı tutamadım. Bu dergi bizim trajedimizin ve yüksek sızılarımızın bültenidir. Gözyaşlarımda hem kötü talihimizin hüznü, hem de şu anda verdiğimiz hizmetin sevinci vardır. Sizin bu yurtsever faaliyetleriniz bana Gürcü ulusunun tarih sahnelerinden hiçbir zaman silinmeyeceğini düşündürmektedir. Gürcü ulusunun varolma mücadelesine yaptığınız katkılar için sonsuz teşekkürler. □

* Felsefe Bilimleri Doktoru Prof. **Vahtang GOGUADZE**
Gürcüstan Parlamentosu Başkanıdır.

GÜRCÜ EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ - II

19. Yüzyıl ve Çağdaş Gürcü Edebiyatı

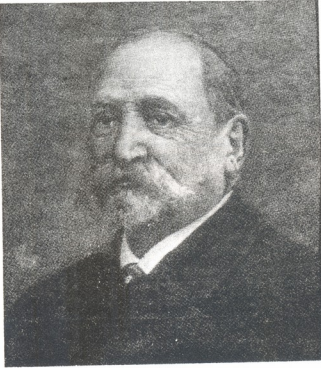
Fahrettin ÇİLOĞLU

Gürcü edebiyatı 19. yüzyılda hızlı bir gelişme sürecine girdi. Bu yüzyılın başında, "yeni Gürcü edebiyatı"nda Gürcüstan'ın bağımsızlığını yitirisi ve sömürgecilğe karşı mücadele önemli yer tutar. Aleksandre Çavçavadze (1786-1846) 19. yüzyılın ilk yansının

ve Rus klâsiklerini Gürcüceye çevirmiştir. 1804-1883 arasında yaşayan Grigol Orbeliani, Gürcü romantizminin en önemli temsilcisiydi. Onun yapıtlarının önemli yanını ulusal sorun oluşturur. Şiirlerindeki hüzünlü atmosfer, Gürcüstan'ın bağımsızlığını yitirisi yansıtır. "*Muşa Bokuladze*" (İşçi Bokuladze) gibi şiirlerinde şair toplumsal motifleri de özenle işlemiştir. Bu dönemin en yetenekli şairi Nikoloz Barataşvili'dir (1817-1845). Oldukça genç yaşta ölen Barataşvili, "yeni Gürcü edebiyatı"nın en büyük temsilcisidir. Barataşvili, *Hma İdumali* (1836, Gizdolu Ses), *Sakure* (1839, Küpe), *Bedi Karlisa* (1839, Gürcüstan'ın Kaderi) gibi yapıtlarında yurtseverlik duygularını ortaya koyarken, Çarlık Rusyası'nın baskısı altındaki Gürcüstan'ın toplumsal durumunun karamsar bir tablosunu da çizer. *Merani* (1842) adlı şiirinde şairin hümanist tavrı açıkça görülür.

Gürcü edebiyatında eleştirel gerçekçiliğin en önemli temsilcilerinden sayılan Giorgi Eristavi (1811-1864), çağdaş Gürcü tiyatrosunun gelişimini büyük ölçüde etkileyen bir yazardır. 1850'de sahneye konan *Gakra* (1849, Boşanma) adlı komedisi, Gürcü tiyatrosunun profesyonel olarak yeniden canlanmasını sağladı. Eristavi'nin oyunlarında halktan karakterlere rastlanmaz. Ama onun sanatının içerdiği acı yergi, eleştirel gerçekçi bir yazar olarak halka bağlılığının ve yurtseverliğinin bir göstergesi sayılır.

19. yüzyıl Gürcü düzyazısının ilk önemli temsilcilerinden biri Lavrenti Ardaziani'dir (1815-1870). En ünlü yapıtı, burjuvazinin or-

Gigo Gabaşvili'nin fırçasından İlia Çavçavadze'nin bir portresi

tanınmış şairiydi. Çavçavadze'nin özgürlük düşüncesinden esinlenen şiirleri, Gürcüstan'ın o dönemde içinde bulunduğu durumu da yansıtır. Bu ünlü şair, Voltaire, Corneille, Racine, Hugo ve Puşkin'in yapıtlarını da içeren Avrupa

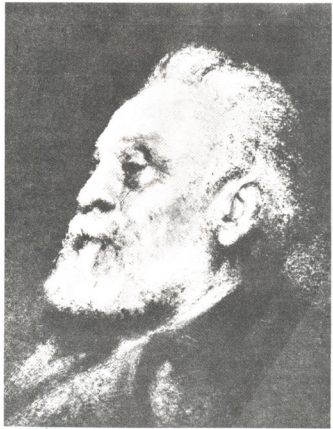
taya çıkışını Gürcü edebiyatında ilk kez ele alan *Soloman İsaikiç Mecganuaşvili*'dir (1861). Ardaziani bu romanıyla Gürcü edebiyatında eleştirel gerçekçiliğin çıkışını açmış, 1860'ların büyük gerçekçilerine ("Tergdaleulebi") yolu hazırlayan yazarlar arasında yer almıştır. Gerçekçiliğin ikinci büyük temsilcisi Daniel Çonkadze'dir (1830-1860). *Suramis Tsibe* (1859, Suram Kalesi) yazarın en ünlü yapıtıdır.

Gürcüstan'da 1860'larda "Tergdaleulebi" adıyla sosyal ve edebi bir hareket ortaya çıktı. Genelde Rusya'da öğrenim gören aydınların oluşturduğu "Tergdaleulebi", feodal yaşam biçimini ayakta tutan soyluların ideolojisine karşı mücadele ettiler. Pirvali Dasi olarak da bilinen bu topluluğun başta gelen önderleri, düşünür, şair ve yazar İlia Çavçavadze (1837-1907) ile şair ve yazar Akaki Tzereteli'dir (1840-1915).

İlia Çavçavadze Petersburg Üniversitesi'nde öğrenim gördü ve Çerņişevski, Dobrulyubov gibi Rus radikallerin etkisinde kaldı. Gürcüstan'da okur-yazarlığın yaygınlaşması için çaba harcadı. Bir süre *İveria* dergisinin editörlüğünü yaptı. 1907'de, Saguramo'daki evinin yakınında bil-

linmeyen biri tarafından öldürüldü. Çarın gizli polisinin emriyle öldürüldüğü sanılmaktadır. Yarım yüzyıllık bir edebi yaşamı bulunan Çavçavadze, Akaki Tzereteli ve eğitimci İakob Gogebaşvili (1840-1912) gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında, Gürcüstan'da kültürel ve toplumsal yeniden canlanışın başta gelen önderlerindendi. Kırsal yaşamı konu edinen *Katsia Adamiani* (İnsan mı Bu?) adlı romanı yayımlandığında büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Çavçavadze'nin *Mgzavris Tzerilebi* adlı yapıtı, "Bir Yolcunun Notları" adı altında Türkçeye de çevrilmiştir (*Yazıt*, Ekim 1989, sayı 1). Onun çok sayıdaki şiiri, öğretici, Moğol istilâsı sırasında halkı için ölen 13. yüzyıl Gürcü kahramanı Kral Dimitri üzerine tarihsel ve oldukça etkili felsefi rünlere içerir.

Akaki Tzereteli, "Tergdaleulebi" adlı top-

Gigo Gabaşvili'nin fırçasından **Akaki Tzereteli**

luluğun İlia Çavçavadze'den sonraki ikinci önderiydi. Bu topluluğun yayın organları **Tsiskari**, **Droeba**, **İveria**, **Kvali**'nin yayın çalışmalarına katıldı. *Başıaçuki* (1895-96), *Media* (1895), *Çemi Tavgadasavali* (1894-1909, Yaşantım), *Natela* (1900) gibi en ünlü yapıtlarını bu yayın organlarında yayımladı. İlk özgün şiirleri **Tsiskari**'de çıktı. Şiirlerinde yurt sevgisi ve ulusal bağımsızlık idealini ana tema olarak işledi. Bu temaları öylesine yoğun olarak işlemiştir ki, şiirlerinde somut bir vatanın mı, doğanın mı, yoksa bir sevgilinin mi anlatıldığı kolay kolay anlaşılmaz. Bu tür şiirlerin en ünlüsü, sonradan halk şarkısına dönüşen "*Suliko*"dur.

19. yüzyıl Gürcü edebiyatının öbür iki önemli temsilcisi Aleksandre Kazbegi (1848-1893) ve Vaja Pşavela'dır (1861-1915). Uzun süre Kafkaslar'da yaşayan ve burada dağlıların yaşamını yakından tanıma olanağı bulan Kaz-

Vaja PŞAVELA

begi, *Elguca* (1881), *Eliso* (1882), *Mamismkveleli* (1882, Baba Katili) gibi öykülerinde, geleneklere bağlı dağ köylülerini dokunaklı ve güçlü bir anlatımla betimlerken, baskılara karşı mücadelelerini de dile getirdi. Onun *Elguca* adlı yapıtı Ahmet Özkan (Meleşvili) tarafından *Elguca ile Mzağo* (1973) adıyla Türkçeye çevrilerek yayımlandı. Gürcü edebiyatı tarihine, dağ insanının günlük yaşamının ve doğanın "eşsiz ressamı" olarak geçen Vaja Pşavela'nın *Aluda Ketelauri* (1888), *Stumar Maspindzeli* (1893, Konuk ve Evsahibi), *Gvelismçameli* (1901, Yılan Yiyici) gibi yapıtlarının ana motifini insan-doğa ilişkisi, hümanizma gibi temalar oluşturur.

Davit Kldiaşvili ve Vasil Barnovi (Barnoveli-1857-1934), 19. yüzyılın 20 yüzyılda birleştiği dönemde yazarlardır. 19. yüzyıl edebiyatıyla sıkı bağları bulunmakla birlikte, bu iki

yazarın yapıtları 10. yüzyılın toplumsal ve ruhsal atmosferinin izlerini de taşırlar. Davit Kldiaşvili, Çarlık ordusunun bir subayı olarak Türkiye cephesinde I. Dünya Savaşı'na katılmış, savaş sırasında Lazlara arka çıktığı gerekçesiyle yüce divana verilecekken, 1917 Şubat Devrimi onu yargılanmaktan kurtarmıştır. Kldiaşvili, iki yüzyılın birleştiği bir dönemde yazdığı yapıtlarında soyuların yaşam biçimini, kadere karşı çıkmanın trajikliğini komedi ve belli ölçüde mizah düzeyine indirerek anlattı. Oldukça özgün bir sanat anlayışıyla yazan Barnovi, *Armazis Mshureva* (1925, Armazi'nin Yıkımı) adlı romanında 1920'lerin Gürcüistan'ındaki siyasal durumu dinsel bir atmosfer içinde sergiler.

20. yüzyılın başında Gürcü edebiyatının başlıca temsilcileri Miheil Cavahişvili, Niko Lortkipanidze, Grigol Robakidze, Leo Kiaçeli ve Konstantine Gamsahurdia'ydı. Cavahişvili, *Martali Abdula* (1925; "Suçsuz Abdullah"), *Şeytanın Taşı* (1988) adlı öyküsünde siyasal-bürokratik aygıtın kurbanı olan Müslüman bir adamın portresini ustalıkla çizdi. *Lambalo da Kaşa* (1925, Lambalo ve Kaşa) adlı uzun öyküsünde Çarlık rejiminin uygulamaları karşısındaki Müslüman bir genci anlatırken milliyetçi ve dinsel baskılara karşı çıktı. *Tetri Sakel'oda* (1926, Beyaz Yaka) aydınları, *Kvaşçi Kavçantiradzé*de (1923-24) siyasal ve toplumsal olaylardan kendi çıkarına yararlanmasını bilen fırsatçı ve düzenbaz birini anlattı. Yapıtlarında estetik ve etik duyarlılığı ön plana çıkaran Niko Lortkipanidze *Tavsapariani Dedakats'de* (1925, Başörtülü Kadın) dinsel açıdan yüce bir insanın trajik görünümünü çizdi. *Mrishane Batoni* (1932, Öfkeli Efendi), *Raindebi* (1912, Atlılar) gibi öykü ve romanları ise kaynağını tarihsel olaylardan alır.

Gürcü edebiyatının yakın dönemde en çok sözü edilen yazarlarından biri Grigol Robakidze'dir. *Gvelis Perangi* (Yılan Gömleği) adlı romanında, Batı'nın bireyci ve usçu uygarlığı ile Doğu'nun bütüncül ve kişiliküstü düşüncesi

Gürcü edebiyatının yakın dönemde en çok sözü edilen yazarlarından biri Grigol Robakidze'dir. *Gvelis Perangi* (Yılan Gömleği) adlı romanında, Batı'nın bireyci ve usçu uygarlığı ile Doğu'nun bütüncül ve kişiliküstü düşüncesi

arasındaki çatışmayı ustaca işledi. Öbür bazı romanlarında totaliter rejimlerdeki aydınların yazgısını anlattı. Sovyet dönemi Gürcü edebiyatının kurucularından Leo Kiaçeli (1884-1963), en ünlü romanı *Tariel Galuad*'a (1915) sosyal adalet için mücadelenin bütün insanlığın törenselleşmesini ve hümanist değerleriyle mutlak bir uyum içinde olması gerektiğini vurguladı. *Sishli* (1927-28, Kan) adlı romanında devrimci şiddetle hümanizmanın çatışmasını işledi. Dışavurumculuktan ve Nietzsche'nin düşüncelerinden etkilenen Konstantine Gamsahurdia, çağdaş insanın yozlaşmasını çarpıcı bir biçimde anlattı ve yaşamın ezdiği "küçük insan"ı yüceltti. *Dionisos Gımilli* (1925, Dionysos'un Gülümsemesi) adlı yapıtının Thomas Mann'ın *Der Tod in Venedig*'i (Venedik'te Ölüm) ile bazı ortak noktaları vardır. *Mtvaris Motatseba* (1933-36, Ay'ın Kırılması) adlı romanında Sovyet sistemi ile eski kültürü karşılaştırdı. Gürcüstan'da meydana gelen büyük toplumsal hareketlerin geniş bir panoramasını çizdi. Gamsahurdia'nın sanatsal açıdan en başarılı romanı Mtsheta'daki bir katedralin mimarı Konstantine Arsakidze'nin tutsak bir prensese duyduğu trajik aşk çevresinde gelişen *Didostatis Konstantines Marcvena*'dır (1939, Büyük Usta Konstantine'nin Sağ Eli).

Sovyet dönemi Gürcü edebiyatının önde gelen şairlerinden Aleksandre Abaşeli (1884-1954), simgeci bir şair olarak yazmaya başladı (*Mzis Sitsili*, 1913, Güneşin Güllüğü). Daha sonra gerçekçi bir tutum benimsedi ve *Antebuli Heivani* 'de (1923, Işıklı Geçit) ustalığını ortaya koydu. Bu çizgisini *Gabzaruli Sarke* (1929, Kırık Ayna), *Leksebi* (1944, Şiirler) gibi yapıtlarında da sürdürdü. Galaktion Tabidze (1891-1959), klasik Gürcü şiirinin geleneklerinden yola çıkarak çağdaş Gürcü şiirini daha da ileriye götürüp doruğa ulaştırdı. *Me da Game* (1913, Ben ve Gece), *Mtatzmindis Mtavre* (1915, Mtatzmind'da Ay), *Mşobliuro Çemo Mitzav* (1941, Benim Anayurt Toprağım) gibi yapıtlarda aşkı, doğayı ve çeşitli yönleriyle modern Gürcüstan'ı konu edindi. Halkınin duygu ve düşüncelerini, tarihini ve geleneklerini yansıtan Giorgi Leonidze (1897-1966), Gürcü edebiyatının önde gelen toplumcu şairlerindendi. Şair İrakli Abaşidze (d. 1909) *Rustavelis Nakvalebze* (1939, Rustaveli'nin İzinde) adlı yapıtında duygu ve düşüncelerini ortaya ko-

yardı, Grigol Abaşidze (d. 1914) şiirlerinde ülkesine ve halkına bağlılığını dile getirdi.

Gürcü edebiyatında 1950'lerin sonunda, farklı bakış açıları olan, değişik entelektüel yapıda şair ve yazarlar yetişti. Guram Rçeuilşvili, Arçil Sulakauri, Tamaz Çiladze, Nodar Dumbadze, Guram Gegeşidze, Otar Çheidze, Merab Eliozaşvili, Revaz Çeişvili, Otia İoseliani, Otar Çiladze, Nodar Tzuleiskiri, Çabua Amirecibi gibi adlardan oluşan bu yeni kuşak, 1930 ve 1940'lı yılların biçimci ve kısırcı edebiyat modellerini yıktılar. Bu yeni oluşumda Guam Rçeuilşvili'nin ayrı bir yeri vardı ve sınırları önceden belirlenmiş edebiyat anlayışının getirdiği engelleri aşabilmiş ilk yazarlardandı. Türkçeye en çok yapıtı çevrilen (*Güneşi Görüyorum*, 1969, *Sonsuzluk Yasası*, 1990, *Kukuraça*, 1990) Gürcü yazar olan Dumbadze (1928-84) yapıtlarında özgün bir anlatım sergiledi. Gürcü edebiyatı 1970'lerden başlayarak Gürcü insanının geleneksel yaşam biçiminin ve geleneklerinin değiştirilmesine yönelik çabalara karşı durdu. Çabua Amirecibi'nin *Data Tutashbia* (1972-75) adlı romanının kahramanı gibi ahlâki birikime sahip olmak, yalnızca yazarın değil, toplumun da bir isteği olarak ortaya çıkmıştı. Töresel ve ulusal ideallere bağlı, farklı toplumsal değerlerle beslenmiş 1950'lerden gelen kuşak ile 1970'lerin sonlarından gelen sancısız, radikal ve ahlaki değerlere bağlı genç kuşak 1980'lerde önemli türler veren kesimler oldu. □

Kaynakça :

- 1) "Gürcü Edebiyatı", Fahrettin Çiloğlu, *Adam Sanat*, Nisan 1988
- 2) *Sakartvelos İstoria* 8/9, N. Asatiani, V. Guçua, M. Lortkipanidze, Ş. Meshia, 1986.
- 3) *The Penguin Companion to Literature*, 1969, 4. cilt.
- 4) *Türk ve Dünya Edebiyatçıları*, 1987-1988, 4. cilt.
- 5) "Gürcü Edebiyatı", *AnaBritannica*, 10. cilt, 1993.
- 6) "Rustaveli, Şota", *AnaBritannica*, 18. cilt, 1990.
- 7) "Doğumunun 150. yılında Akaki Tzereteli", Fahrettin Çiloğlu, *Adam Sanat*, Eylül 1990.
- 8) "Çağdaş Gürcü Düz yazısı, Yükseliş Evreleri", Tamaz Vasadze, *Adam Sanat*, Ağustos 1992.
- 9) "Çağdaş Gürcü Düz yazısı, Dönemler Üzerine", Manana Kvaçantiradze, *Adam Sanat*, Ağustos 1992.

Ana Kalandadze'den*

ŞİİRLER

მკვდართა მზე ვარ...

ორი ქვეყნის, ორი ქვეყნის საზღვრად ვლგევარ,
 გულო, რისად მეხუტები?
 სხივმიმკრთალი, სხივმიმკვდარი მკვდართა მზე ვარ,
 ჩემს სხივებში თამაშობენ ბელურები...
 კორჩიოტას, კორჩიოტას თესლი ვალხვა,
 ორთქლად მიდის ნესტიანი სუნთქვა მიწის;
 ნაკადულის სიმღერებში სძინავს ლალას...
 ლხენით ვისმენ ბელურების წივ-წივ, წივ-წივს...
 ამოდიან, ბალახების სუნთქვა მესმის,
 მაგრამ... მინც გული რისად მეხუტება?
 ვარდის რტოზე შერჩენილი ხმელი თესლი
 აკენკეს და გაიტაცეს ბელურებმა...
 ორი ქვეყნის, ორი ქვეყნის საზღვრად ვლგევარ,
 გულო, რისად მეხუტები?
 სხივმიმკრთალი, სხივმიმკვდარი მკვდართა მზე ვარ,
 ჩემს სხივებში ყიფივებენ ბელურები...

Türkçesi: Hasan ÇELİK-Fahrettin ÇİLOĞLU

ო, მე კი არა, გული ხარხარებს

როცა ნამიან ველზე გავივლი,
 ნამი ბალღით მართობს, მახარებს...
 ქარო, მოიტა ატმის ყევილი,
 ქარო, ფოთლებიც შემომაყარე...
 და, როგორც გიეი, ო, როგორც გიეი,
 თმაწეწილი მოლი ხარხარებს...
 ხეთ სამკაული მოიხსნეს შიშით
 და ხელუკუღმა შემომაყარე...
 და... მეც გავგიფდი... ო, მე კი არა,
 გული ხარხარებს, გული ხარხარებს...
 და შენ, ქუჩაში რომ გაიარო,
 ფოთლები წაღმა შემომაყარე...

Türkçesi: Hasan ÇELİK-Fahrettin ÇİLOĞLU

Ölülerin Güneşiyim

İki dünyanın, iki dünyanın sınıryım ben,
 Yüreğim, niçin kapanyorsun?
 Işığ solmuş, ışığı ölmüş ölülerin güneşiyim,
 Benim ışıklarında oynuyor serçeler...
 Siklamenlerin, siklamenlerin tohumları çatladı,
 Buhar olup uçuyor toprağın ıslak nefesi;
 Derenin şarkılarında uyuyor bıldırcınlavuzu...
 Coşkuyla dinliyorum serçelerin cik-ciklerini...
 Yeşeriyor, duyuyorum otların nefesini,
 Ama... yüreğim niçin kapanyor hâlâ?
 Gül dalında kalmış kuru tohumları
 Gagalayıp götürdü serçeler...
 İki dünyanın, iki dünyanın sınıryım ben,
 Yüreğim, niçin kapanyorsun?
 Işığ solmuş, ışığı ölmüş ölülerin güneşiyim,
 Benim ışıklarında cıvıldaşiyor serçeler...

Ah, Ben Değil, Yüreğim Kahkahalar Atıyor

Ne zaman nemli kırlarda yürüsem,
 Çocuk gibi sevindiriyor, coşturuyor beni nem...
 Rüzgâr, getir şeftali çiçeklerini,
 Yaprakları üstüme döküver..
 Ve, çılgın gibi, ah, bir çılgın gibi,
 Kahkahalar atıyor saçları dikilmiş kırlar...
 Ağaçlardan mücevherleri kopardılar korkuyla
 Ve ellerinin tersiyle atverdiler üstüme...
 Ve... çıldırdım ben de... ah, ben değil,
 Yüreğim, yüreğim kahkahalar atıyor...
 Ve sen, yoldan geçersen eğer,
 Yaprakları üstüme döküver...

თ უ თ ა

ლამის სახლში შემოიჭრას თუთა,
ლამის თავზე გადამისვას ხელი...
დამიძახებს, თვალს ჩამიკრავს მუღამ
ხე მაღალი, ხე ზურმუხტისფერი...
რა ჩურჩული ესმით ჩემთა ყურთა?
რა ჩურჩული?... დამდაგველი, მწველი...
ლამის სახლში შემოვიდეს თუთა,
ლამის წელზე შემომხვიოს ხელი...

Dut

Neredeyse eve girecek dut,
Başımı okşayacak neredeyse...
Zümrüt yeşili, ulu ağaç,
Sesleniyor, göz kırpmıyor sürekli...
Ne fısıltılar duyuyor kulaklarım?
Ne fısıltılar? Dağlayıcı, yacıcı...
Neredeyse eve girecek dut,
Belime dolayacak neredeyse elini...

Türkçesi: Hasan ÇELİK-Fahrettin ÇILOĞLU

არაბი ხარ?

დგახარ ქუჩის განაპირას,
ვარდებს ჰყიდი...
— ჩემო კარგო,
არაბი ხარ?
— იეზიდი...

როგორც ია
თავდახრილი ბუჩქის ძირას,
მორცხე ხარ და
როგორ გშვენის კდემა დიდი...
— თქვი, შავთვალავ,
არაბი ხარ?
— იეზიდი...

Arap mısın?

Yol kenarında durmuş
Güller satıyorsun...
— Güzelim,
Arap mısın?
— Yezidi mi?
Çalı dibindeki boynu bükük
Menekşe gibi
Ürkeksin
Ve ürkeklik nasıl da yakışıyor
sana...
— Söyle, kara gözlüm,
Arap mısın?
— Yezidi mi?

Türkçesi: Fahrettin ÇILOĞLU

• • •

მე ლამაზი მეგობარი მყავდა,
თვალყუყუნა, წაბლისფერი თმებით...
ერთხელ მტრედმა მოუტანა ფრთები,
დამტოვა და ღრუბლებს გაჰყვა ცადა...
ღრუბლებს გაჰყვა... სად ვეძებო, სადა?
მე ლამაზი მეგობარი მყავდა,
თვალყუყუნა, წაბლისფერი თმებით...

xxx

Bir dostum vardı,
Işıl gözlü, kestane saçlı...
Bir gün kanatlar getirdi güvercin,
Bıraktı ve gökyüzüne gitti bulutlarla...
Bulutlarla gitti... Nerede arayayım, nerede?
Bir dostum vardı,
Işıl gözlü, kestane saçlı...

Türkçesi: Fahrettin ÇILOĞLU

* Ana Kalandadze, çağdaş Gürcü edebiyatının önde gelen yaşayan şairlerinden biridir. Şiirleri ilk kez 1946'da yayımlanmış, ilk şiir kitabı 1953'te basılmıştır. Şiirleri çeşitli dillere çevrilmiş olan Kalandadze'nin Türkçeye çevrilen bu ilk şiirleri, **Damlotset Dzebo** (1989; "Benim İçin Dua Edin Kardeşlerim") adlı kitabından alınmıştır.

GÜRCÜ TİYATROSU VE ROBERT STURUA

Hayati ASILYAZICI

James Roose-Evans'ın "Experimental Theatre" (DeneySEL Tiyatro) adlı yapıtını gözden geçirdiğim yılı anımsıyorum (1970). Bir yıl önce basımı yapılmıştı anılan kitabın. Kitabın başlangıcı, doğal olarak Stanislavski ile başlıyor, 1970'lerde noktalanıyordu. Gerçi önemli tiyatro adamlarından söz ediliyordu ama Polonya tiyatrosunun iki özgün yönetmeni Gro-tovski ve Szajna ile noktalanıyordu.

Doğu ülkelerine özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, "soğuk savaş" psikozu ile bakılma nedeniyle, çağdaş tiyatro yorumu kısır döngüde kalıyordu. Adı üstünde "soğuk savaş", Doğu, yani sosyalist ülkelerin sanatlarına, Batı gözlerini kapamıştı. Bunun çeşitli nedenleri vardı ve temelinde sosyo-ekonomik sorunlar yatıyordu. Kültürel ve sanatsal etkinliklerde, Doğu ülkeleri patlamaları art arda geçiriyordu. Sporun çeşitli dallarında sağ-lanan başarılar, kültürel yapılanmalardan kaynaklanıyordu.

Batı ülkeleri, bugün de 'soğuk savaş' psikozundan kurtulmuş değiller. Doğu ülkelerinde glasnost, perestroyka derken, dozu kaçan bir yapılanmaya, dağılmaya uğramaları, Doğu-Batı ikilemini şimdilik biraz olsun ikinci plana atmıştır. Kapitalizmin serbest piyasa ekonomisi, Doğu ülkelerindeki gelir düzeyini düşürmüş, halkın alımgücü hızlı biçimde aşağıya doğru kaymıştır. Böyle bir olayın sosyo-ekonomik durumu incelenmeden, sosyalist ülkelerin siyasal yapılanmalarının yetmiş yıl sonra 'hüsranlı' sona ermesi, sisteme, siyasal yöntem olarak sosyalist anlayışa

bağlamanın ne kadar tutarsızlık olduğunu bilmek gerekiyor. Parti diktatörlüğü ile sosyalizmin çelişkileri incelenmeden, sosyalizmi irdelemeden, 'amiral battı' gibi rejime hüküm giydirmekten öteye gidilemiyor.

Hangi sanat dalına bakılırsa bakılsın, Batı at gözlüğü ile bakmış Doğu'daki sanat anlayışına. Yukarıdaki örnekte de görülebileceği üzere, James Roose-Evans, deneme kitabında Doğu'yu Rus ve 1917'den sonraki Sovyet tiyatrosunun "Rus tiyatrosu" kesiminde kaldığını görüyoruz. Yeni basımını görmediğim halde, bir Gürcü tiyatrosundan söz edeceğini sanmıyorum. Oysa Gürcü tiyatrosu, eski Yunan tiyatrosu kadar eski ve köklü geleneğe sahiptir. James Roose-Evans'ın yapıtında bunlar yok, başka yazarların Gürcü tiyatrosuna uzanmaları, doğrusu ya benden çok sonradır. Araştırmalarımın bu sonuç çıkıyor. Çıkan sonucun sıfır noktasında olduğunu belirtmek doğru olur kanısındayım. Oysa günümüz Gürcü tiyatrosunun büyük yönetmenlerinden Robert Sturua'nın çalışmalarının tümü denebilir ki deneyseldir ve büyük yapımlardır. Elini attığı her oyun, böyle bir deneme süzgecinden geçmiştir.

Robert Sturua, çağdaş tiyatro adamı olarak Batılılarca 1985'lerde görülebildi. Bense, 1967'lerde tanıdım Gürcü tiyatrosunu. Doğu ülkelerindeki tiyatroları yakından tanıdığım belirtmeliyim. Gürcü tiyatrosuna içinden, yakınından, şiirsel anlatımındaki yorumlarına, somut gözle bakmak gerekiyor. Batılı eleştirmenler ya da

tiyatro yazarları, gerçekçi olmakta zorlandılar. Bununla birlikte, 1986 UNESCO toplantısında Tiflis'teki Rustaveli Tiyatrosu'nda "Kral Lear" tragedyası görüldü Batılı eleştirmenlerce. O zaman dünyanın kaç bucak olduğu anlaşıldı. O tarihe dek, Batılı eleştirmenler ya da toplantıya katılan tiyatro adamları, "Kral Lear"i, Batılı yönetmenlerin yorumlarından daha farklı bulmuşlar, daha çok ilgi duymuşlardı.

"Kral Lear"i Rustaveli Tiyatrosu oynuyordu ve Robert Sturua yönetmişti. Nasıl bir başarı olduğunu geçen yıl yapılan Uluslararası IV. İstanbul Tiyatro Festivali'nde izledik ve anladık. Ben, Gürcü tiyatrosunu dünya tiyatro ölçüleri içerisinde Polonya tiyatrosuyla aynı düzeyde görürüm. Bir karşılaştırma yaparak söylemiyorum; ancak, çağdaş tiyatro ölçülerine göre, Gürcü tiyatrosu uluslararası boyuttadır.

Fantastik gerçekçilik, şiirsel gerçekçilik anlayışı Gürcü tiyatrosunun işlevini belirliyor. Tüm akımların biresimi var tiyatrodaki. Ancak, ulusal Gürcü tiyatrosu olarak işlevini çağdaş ve evrensel tiyatro diliyle gerçekleştiriyor.

Batı, bir Orta Avrupa ülkesi olan Polonya'yı, sosyalist blokun içinde gördüğü için uzak durdu. Tiyatrosunu tanımak istemedi. Batılılar, ünlü yönetmen ya da yazarlar, 1975'lerde anlamak zorunda kaldılar. Bu yıllar Polonya tiyatrosunun doruktaki yıllarıydı ve artık Batı görmezden gelemedi. Yine kendimden söz etmek zorundayım ama, 1968'lerde Polonya tiyatrosunu tanımaya başlamış ve 1970'lerde

günümüz Polonya tiyatrosunun boyutlarını çizmiştim. Bu konuda birçok yazılarım, incelemelerim çıktı. Akşam gazetesinden Polonya tiyatrosunu övdüğüm, boyutlarını uluslararası düzeyde tuttuğum için işime son verilmişti. 16 Haziran Olayları'ndan sonra, gazetenin o zamanki sahibi Malik Yolaç tarafından kapı dışına konmuştum.

Gürcü tiyatrosu, hep insanlarla ilgilenmeyi, düşünmeyi hızlandırır. Duygu-akıl, görsellik ve beğeni ilişkisine yeni bir yorumla yaklaşıyor izleyenleri. Kuruluşu klasik tiyatro anlayışına yaslanan, çağın tiyatro anlayışını benimsemiş, giderek çağdaş tiyatrodaki deneysel anlayışın görkemli yapımlarını gösterime sokmuştur. Bu bakımdan, özellikle Robert Sturua, klasik Batı Avrupa, klasik Rus tiyatro anlayışının eski örneklerini rampa ışıklarına getirdiği oyunlar ve yorumlarla eleştirmiştir. Öncü tiyatro kavramından yola çıkarak, seyircide uyanırdığı güçlü duygularla birkaç yılda Gürcü tiyatrosunu çağdaş tiyatro anlayışı içerisinde yerelden evrensel, ulusaldan uluslararası boyutlardaki yaratıcılığını ortaya koymuştur.

Kuşkusuz Robert Sturua, ulusal Gürcü tiyatrosunu yoktan var etmedi. Temeli olan, Antik Yunan tiyatrosu ile neredeyse paralelliği bulunan bir tiyatro anlayışından yola çıkarken, kurulu bir Gürcü ulusal tiyatrosunu hazır buldu. Bulunanı yüceltmede olağanüstü büyük bir başarı göstermesi Robert Sturua'yı çağdaş tiyatrosunun dâhi yönetmenleri arasına katmıştır. □

"Kamusü'l - Âlam"da * LAZLAR ve LAZİSTAN

Çevriyazı ve sadeleştirme:
Fahrettin ÇİLOĞLU

LAZ: Karadeniz'in cenub-şarkisi se-vahitinde (Kuzey Doğu kıyılarında) me-malik-i Osmaniye'nin (Osmanlı ülkesinin) Trabzon vilayetinde ve Rusya devletine tâbi (bağlı) Batum cihetinde (yöresinde) sakin (oturan) bir kavim olup, esasen akvam-ı Kafkasiye'den (Kafkas kavimlerinden) olmakla, Güncilerle (Gürcülerle) karabet-i cinsiyeleri (soy akrabalıkları) vardır.

Lazlar simaca tamamiyle ırk-ı Kafkasiyeye mensup (Kafkas ırkından) olup, kafaları bü-yük ve armudu (armut biçiminde), alınları va-siri (açık), burunları düz ve bazen azıcık ke-merli, saçları ekseriya kestane veya kumral, gözleri ela veya mai (mavi) ve kametleri mevzun (boyları ölçülü) ve meşy (yürüyüş) ve hareketleri levedanedir (hızlıdır) Kendileri cesur ve cest (atak) ve çalak (çevik), çalışkan ve zeki âdemler (kişiler) olup, harp esnasında yağmaya meyilleri varsa da, işte pek namuslu ve sadık âdemlerdir (kişilerdir). Gemicilikteki maharetleri dahi meşhur olup, Osmanlı donanmasının en iyi neferat (as-kerler) ve zabitanı (subayları) bunlardandır. Lakırdıları bolca olup, çok söylemekle şö-retleri vardır. Nesep (soy) ve cinsiyette ırk-ı Kafkasiye mensup (Kafkas ırkından) ol-dukları simalarından zahir (belli) olduğu hal-de, lisan-ı aslilerini (asl dillerini) unutup, Türkçe tekellüm etmektedirler (ko-nuşmaktadırlar). Lazlar umumiyet üzere Müslim olup, içlerinde bulunan ve ekseriya bakırcılık ve hallaçlıkla meşgul olan Hi-ristiyanlar ise Laz olmayıp, ta ezmine-i ka-dimedede (eski zamanlarda) oralarda yerleşmiş olan Yunan-i kadim muhacirleri (eski Yunan göçmenleri) ve el-yevm (bugün) söyledikleri

lisan Yunani-i kadimin (eski Yunancanın) sa-ir taraflar (başka yöreler) Rumcasından farklı bir nev-i galizidir (kaba biçimidir).

LAZİSTAN: Trabzon vilayetinin münteha-yı şarkında (doğu ucunda) bir sancak olup, mukaddema (eski) merkezi Batum iken, şim-di Rize kasabasıdır. En ziyade Laz ahali ile meskûn olan cihetten ibaret olmakla, bu i-simle tesmiye olunmuştur (adlandırılmıştır). Garben (batıdan) nefis (asil) Trabzon san-cağıyla, cenuben (güneyden) Erzurum vi-layetiyle, şarken (doğudan) Rusya hu-duduyla, şimalen (kuzeyden) dahi Karadeniz ile mahduttur (çevrilidir). Sahil boyunca tuli (uzunluğu) 120 kilometre kadar olup, arzı (genişliği) 25 ile 30 kilometre arasındadır. Sancak, Rize, Atina (bugünkü Pazar) ve Ho-pa isimleriyle 3 kazaya münkasım (bö-lünmüş) olup, 6 nahiye ve 364 karyeyi (kö-yü) havidir (içerir). Ahalisi 138.467 kişi olup, 689'u Rum ve tasavvuri (tahminen) kâmilen (tamamı) Müslim ve Lazdır. Arazisi dağlık ve sengistan (kayalık) olup, hudud-ı cenubiyesi (güney sınırları) coğrafya-yı kadimde (eski coğrafyada) "Pont Alpleri" (bugünkü Doğu karadeniz Dağları) denilen bir silsile-i cibalin (sıradagların) suretinden ibarettir. Ve bunun etkeleri sahile kadar mümted olur (uzanır). Miyah-ı cariyesi (akarsuları) çok ise de cüm-lesi (tümü) kısa olup, yalnız kışın evahirinde (sonlarında) suları çoktur. Bunların baş-lıcaları ga'ptan (batıdan) başlayarak; İsp-uruz, Pazar, Purtana ve Viçe dereleridir. Ormanları çok olup, dağların yukarı ta-raflarında çam, daha aşağıda meşe ve cev-z ve Hopa kazasında çemşir ağaçları bu-lunuyor. Toprağı pek münbit (verimli) de-

ğilse de, ahalisinin çalışkanlığı sayesinde ihtiyacı mahalliyeye kifayet edecek (yerel ihtiyaçlara yetecek) miktar buğday ve sair (başka) hububat ve Atina kazasında pirinç dahi hasil olur (yetiştir). Fasulye ve fındık mahsullerinden ise hayli miktar ihracat dahi oluyor. Maadine müteallik (madenlere ilişkin) yeni taharriyat (aramalar) icra olunmamış ise de, dağlarda demir, simli kurşun, minfanez (manganez) ve sair (başka) madenler bulunduğu bazı deliller bulunup, bu madenleri bazıları eski zamanlarda çıkarılmakta bulunmuştur. Petrol yani taş yağı dahi denizin içinde ve karada bulunduğu istidlâl olunuyor (kanıtlara dayandırılıyor). Sanyai-i mahalliye (yerel zanaatlar) yerli bez nesciyle (dokumayla) bazı ufak tek sakatardan ve en ziyade gemi ve kayak in-

şasıyla gemicilik ve balıkçılıktan ibarettir. □

* **Kamusü'l - Âlam**, İstanbul'da yayımlanan tarih ve coğrafya ansiklopedisi (1889-98). Yapıtı tek başına hazırlayan Şemseddin Sami, başta d'Herbelot'un *Bibliothèque Orientale* olmak üzere çeşitli Batı kaynaklarından; Aşık Çelebi, Kınalızade, Kafzâde, Lâtifi, Riyâzi, Devletşah ve Sadıkî'nin yapıtlarından; *Sefinetü'l-Şuarâ* ile Fatih tezkiresinden ve salnamelerden yararlanmıştı. Altı cilt olarak Mihran Efendi tarafından yayımlanan ansiklopedi 4.830 sayfadan oluşuyordu ve alfabetik sıraya göre düzenlenmişti. *Kamusü'l-Âlam*'da, ele alınan yerlerin ekonomik ve toplumsal durumları da yansıtılarak hem Osmanlı, hem de dünya coğrafyasına ilişkin geniş bilgiler verilir. Pek çok ülke, halk ve devletin tarihi yanında ünlü kişiler ile yapılan hakkında da güvenilir bilgiler içeren ansiklopedi, bugün birçok açıdan eskimiş olmakla birlikte, özellikle Doğu dünyası hakkında hâlâ önemli bir başvuru kaynağı durumundadır. (*Ana Britannica*, 1993, 12. Cilt, Sf.475).

GÜRCÜ HATUN

(Prenseslikten Melikeliğe)

Beka ÇİLAŞVİLİ

Tarihte, siyasal çıkarları çatışan ülkelerin hanedan üyeleri arasında bile evlilik yoluyla kurulmuş ilişkilere çokça rastlanır. Evlilik yoluyla kurulan akrabalıklarla savaşlara son vermek, başka devletlere karşı bir ittifak kurmak, siyasal etki alanı yaratmak gibi sonuçlar amaçlanırdı. Bu türden ilişkiler geçmişte Anadolu'daki Türklerle Gürcüler arasında da kurulmuştu. Türk saraylarına giren Gürcü prensesler ve onların kızları genellikle ortak bir adla, "Gürcü Hatun" olarak anılmıştır.

Selçuklu tarihiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye* (1984 baskısı) adlı ki-

tabında üç ayrı Gürcü Hatun'dan söz eder. Bunlardan biri, Anadolu Selçuklu sultanı II. Keyhusrev'in karısı olan Gürcü Hatun'dur. Gıyaseddin Keyhusrev, babası Alaeddin Keykubad'ın (I. Keykubad) ölmesi üzerine 1237'de tahta çıkar. Hemen ardından, tahta çıkmasına yardımcı olan Sadeddin Köpek adlı vezirini ortadan kaldırtır. Ortalık durulunca, daha önceden sözlenmiş olduğu Gürcü kraliçesinin kızını getirmeleri için Gürcüstan'a bir heyet gönderir. Bu Gürcü kraliçesi, 1223'te ölen Kral II. Giorgi'nin kızı olan Rusudan'dır.

Rusudan, savaşta bazı kaleleri yitirince I.

Kaykubad'a barış önermiş, güzel kızı Tamara'nın da Keykubad'ın oğluyla evlenmesini kabul etmiştir. Gene Osman Turan'ın belirttiğine göre Rusudan'ın annesi Tamara Saltuklu hükümdarının oğluyla, Rusudan da Erzurum'da hüküm süren Muğseddin Tuğrulşah'ın oğluyla evlenmişti. Ama bu evliliklerde Türk şehzadeler (melikler) Hristiyanlığı kabul ederek Gürcü sarayına gitmişlerdir. Oysa Kraliçe Rusudan'ın güzel kızı Tamara Anadolu'ya gelecektir.

Sonradana Gürcü Hatun olarak anılan Tamara, Rusudan'ın Selçuklu şehzadesinden olan kızıdır (Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 414). Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (1980 baskısı) adlı kitabında, Gürcü Hatun'a ilişkin şu bilgileri aktarır: "... kızın güzelliğini duyan Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusev elçi ile çok hediyeler gönderip prensesi istemiş ve dinine de dokunmayacağına söz vermiştir. Gerçekten Gürcü prensesi 1236 senesinde (1238 olmalı, yazarın notu) kalabalık maiyeti ve zengin bir çeyiz ile Konya'ya geldi. Fakat, bir müddet sonra, İslam medeniyetinin üstünlüğü ve muhitin tesiri ile İslamiyeti kabul etti, ki Anadolu'da Gürcü Hatun adı ile tanınmıştır." (Sayfa 24). Prensesin Anadolu'ya gelişini ise şöyle anlatır: "Gıyaseddin Keyhusev tahta çıkınca Şehabeddin Müstevfi (Maliye Nazırı)'yi büyük bir çeyiz ve hazineler ile Gürcüstan'a gönderip nikâh yapılmış; gelin büyük bir alay ile Erzincan'a ve oradan da Kayseri'ye doğru ilerlemiştir. Sultan melike (prensese)'nin yol boyunca istikbâlî ve tazîmî için sü-başlılara ve naiblere emirler vermiş; geçtiği yerlerde para saçılmış; şehirler ve köşkler ışıklandırılmış; gelin bu şenlikler ve musiki sesleri içinde yoluna devam etmiştir. Sultan da zevcesini Kayseri'de karşılamış ve düğün o-

rada yapılmış; Gürcü Aznavur (bey)'larına çok hediyeler verilmiştir." (Sayfa 24-25).

Aynı yazar *İslam Ansiklopedisi*ndeki II. Keyhusev maddesinde Gürcü Hatun'a tanınan dinsel özgürlüğü şöyle anlatmaktadır: "... daha çok hayret edilecek bir hadise, bu Gürcü prensesi sarayda, memleketinden beraber getirdiği papazlara, dini tasvirlere, Hristiyan maiyetine ve hususi bir kiliseye sahip olarak yaşamış olmasıdır." (Cilt 6, sayfa 628). Osman Turan, aynı maddede, Gürcü Hatun'un sonradan Müslüman olduğunu ve Muineddin Süleyman Pervane ile evlendiğini yazmaktadır.

II. Keyhusev, karısı Gürcü Hatun'a çok düşkündür. Bastırdığı gümüş paralarda kendisini "aslan" figürüyle, karısını da "doğan güneş"le sembolize eder. Bir bakıma böylece karısını saltanatına ortak etmiştir. Keyhusev, Gürcü Hatun'dan olan oğlu Keykubad'ı (II. Keykubad) veliaht tayin eder. Osman Turan, Keykubad'ın veliaht tayin edilmesinin, Gürcü Hatun'dan doğması ve öbür oğullarına göre daha asil olmasıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. (*Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Sayfa 458)

Gürcü Hatun'un ne zaman öldüğü bu kaynaklarda belirtilmiyor. Ama büyük bir olasılıkla 1254'ten önce ölmüş olmalı. Çünkü 1254'te ölen II. Keykubad'ın Erzurum'da onun yanına gömüldüğü belirtilir. Gürcü Hatun'un Aynü'l-Hayat adında bir kızı olduğu ve Mevlevi Ulu Ârif Çelebi'nin müridi olduğu söylenir. (*Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Sayfa 38).

Osman Turan'ın yazdığına göre 1266 - 84 arasında saltanat süren Anadolu Selçuklu Sultanı III. Keyhusev'in karısının adı da Gürcü Hatun'du. Üstelik bu Gürcü Hatun'un gene Gürcü Hatun adında bir de kızı vardı. □

Maçaheli Vadisi Köylerine İlişkin Bazı Tarihi Ve Etnografik Kayıtlar *

Çeviri: *Hayri HAYRİOĞLU*

Maçaheli Vadisi köylerinin çok eski ve zengin bir tarihi geçmişi vardır. İlk zamanlardan beri halk bu vadinin orta kesimi ile iki yakasına yerleşmiş olup, bölgenin iklim özelliklerine uygun çeşitli tarım ürünleri yetiştirmiş ve yaşamını sürdürülmüştür. Maçaheli'nin tarihi ve etnografyası, Güneybatı Gürcüstan'ın diğer kesimlerinde yaşayan halkların tarihleriyle yakından ilişkilidir. Özel coğrafi konumuyla Maçaheli çevresi, özellikle Çoruh kesiminin ekonomisinde çok önemli rol oynuyordu. Tarihi, etnografik ve arkeolojik verilere göre orta çağlardan itibaren Maçaheli'den Çoruh Vadisi'nin yerleşim bölgelerine inen, o döneme göre gelişmiş bir ticari kara yolu bulunuyordu. Bu yol yöre halklarının yaşamında büyük önem taşıyordu. Maçaheli Vadisi halklarının Karadeniz'in kıyı bölgesiyle bağlantı sağlayan iki ayrı yol bulunuyordu. Bunlardan birisi Çoruh Vadisi boyunca dolaşarak, diğeri ise Yukarı Acara'yı Aşağı Acara'ya bağlayarak ve kestirmeden kıyıya iniyordu.

Bugünkü Acarisagmarti köyü Yukarı Acara'ya uzanan yolun başlangıç noktasıydı. Bu iki yoldan başka Maçaheli'yi dışa bağlayan bir üçüncü yol daha vardı. Bu yol, 3439 metre rakımlı Karchali doruğunu aşarak Şavşeti'deki (Şavşat) Eprati köyüne ulaşıyordu. Eprati köyü o tarihte Artvin, Ardahan gibi birkaç merkeze açılan yolların kavşak noktasıydı.

Eski elyazması kilise kayıtlarından olan *Maçablis Heobis Sulta Matiane* adlı belgelerde Maçaheli Vadisi'ne ilişkin çok önemli tarihi kayıtlar bulunmaktadır. Bu elyazması kilise kayıtları 1874 yılındaki ara-

tırma gezileri sırasında Gürcü bilimadamı G. Kazbegi tarafından Şavşeti'nin Tbeti (Cevizli) köyünde ortaya çıkarılmıştır. G. Kazbegi bu belgeleri sonradan D. Bakradze adında başka bir Gürcü bilimadamına vermiş, bu kişi de 1878 yılında ilk defa bunları düzenleyerek yayımlamıştır.

"Sulta Matiane" belgelerinin orijinalleri deri üzerine ve eski Gürcü "Hutsuri" alfabesiyle yazılmıştır. Bu değerli belgeler yüzyıllar içerisinde yıprandığından tarihleri henüz kesin olarak okunamamıştır. Bilimadamları bunları "paleografik metinler" olarak adlandırıp tarihlendirmektedirler. Ama bu tomar belgeler arasında 12., 13. ve 15. yüzyıllara ilişkin olanları da vardır. Bunlar kısmen siyah ve kısmen de mavi mürekkeple "Satavri" denen büyük harflerle yazılmıştır.

Maçaheli Vadisi ruhani lideri Matiane, çevresindeki çağdaş bazı aile adlarını, kadın ve erkek adlarını, birçok yer adı da kaydetmiştir. Ve hatta burada anılan soyadlarının hangi köylere ait olduğunu, birçok aile bireyinin açık kimliklerini de kaleme almıştır. Sonunda da sözü şöyle bağlamaktadır: "Yüce Tanrım, kilisemize her türlü yardımda bulunan bu inananları koru"

Bu kayıtlarda sözü edilen soyadlarından günümüze kadar gelebilenler hakkında bilimadamları bir fikir sahibi olabilir. Onların asıl yurtlarının saptanması konusunda yararlanabilirler.

Matiane önce Maçaheli Vadisi'nin beş köyünün halkından söz etmektedir. Bunlardan "Zedvake hayırseverleri", "Çikuneti hayırseverleri", "Çhutuneti hayırseverleri", "Ep-

rati hayırseverleri" ve "Hertvisi hayırseverleri" diye söz edip şöyle diyor: "Kiliseyi yardımda bulunan bütün Zedvake hayırseverlerini Tanrı korusun, Çikuneti hayırseverlerini Tanrı korusun, Çhutuneti hayırseverlerini Tanrı korusun, Eprati hayırseverlerini Tanrı korusun, Hertvisi hayırseverlerini Tanrı korusun." Matiane daha sonra da "Bütün Abhazyaya hayırseverlerini Tanrı korusun" deyip Abhazları da anıyor...

Matiane belgelerinde sözü edilen soyadlar, "-eti", "-dze", "-şvili", "-uri", "-uli" gibi sonekle biten soyadlardır. Bunların çoğu "-dze" sonekli soyadlardır. Bunu, sırasıyla "-ei" ve "-şvili" sonekliler izlemektedir. "-eti" sonekli soyadlar şunlardır: Abeslameti, Alvaeti, Beçieti, Brevaeți, Butsneleti, Gazieti, Gatenieti, Giorgaeti, Glicaeti, Gogabereti, Goglaeti, Gorgadzieti, Guianeti, Davlaeti, Dolieti, Durcaneti, Egnateți, Vardaneti, Vaşaneti, Vasaeti, Zarkieti, Tevtieti, İabedaeti, Kakalaeti, Kancareti, Keçereti, Kartieti, Kuthaeti, Meputkrieti, Morçieti, Mtsitureti, Ovsieti, Rostometi, Samoleti, Sikalaeți, Samurtaneti, Skineceti, Sisoeti, Tıbareti, Tomaraeti, Tureti, Paraceti, Phikaeti, Kvabeleti, Çavlaeti, Tsandaeti, Tshadaeti, Tzitelaeți, Tzirkımaneti, Cardeneti, vb.

Bugünkü Gürcücede "-ei" soneki "ülke" anlamında kullanılmaktadır. Ama 11. ve 13. yüzyıllara ilişkin Gürcü yazınının analizlerinden anlaşıldığına göre, bu sonekle biten eski Gürcü soyadlarına da sık rastlanmaktaydı. Bir sava göre "-eti" sonekiyle biten aile adları "-dze" ve "-şvili" sonekli aile adlarından daha eskidir. "-eti" soneki zamanla anlam değişikliğine uğrayarak, ailenin yerleşmiş olduğu yeri anlatan biçime dönüşmüştür. Kuşkusuz bu görüş açısından bakılınca bugünkü yer adlarının birer aile adı taşıdığı anlamına gelip, o yerin geçmişte hangi ailenin yerleşme alanı olduğunu göstermektedir. Örneğin; Gorgadzeti, Gvianeti, Kejereti, Tshadieti, Sikaleti, Çikuneti, Şavşeti gibi: Matiane, bugünkü Maçaheli sınırları dışında kalan köylerin adları olan "-eli" so-

neki soyadlarından da dolaylı olarak sözetmektedir.

Matiane kayıtlarında rastlanan "-dze" sonekiyle biten soyadlar şöyle: Abeslamisdze, Abaşisdze, Ahalasdze, Bagratsidze, Balasdze, Basilasdze, Berasdze, Berisdze, Butsnelisdze, Gablaşisdze, Gabruçisdze, Gatenasdze, Gamrekelisdze, Giorgasdze, Gogaberisdze, Goglasdze, Gogasdze, Gogsisdze, Govinasdze, Gorgasdze, Gorğasdze, Gundarisdze, Gucarisdze, Davitisdze, Davlasdze, Dolisdze, Vaşanisdze, Vatsasdze, Verzasdze, Zarkisdze, Surabisdze, Tavdidisdze, Tevtisdze, Terselisdze, Totosdze, İakobasdze, İvanasdze, İlobisdze, Kokolasdze, Kancarisdze, Kahaberisdze, Kibelisdze, Kirkitisdze, Kobisdze, komsisdze, Kortanelisdze, Koplasdze, Kubrasdze, Kvirikasdze, Lakaşisdze, Lomtatsidze, Lomderisdze, Lomierisdze, Lurçasdze, Maharasdzé, Mahaçasdze, Mgełasdze, Melasdze, Meputkrisdze, Mıminasdze, Mikelasdze, Mortulasdze, Mopınasdze, Mıçedlisdze, Mhetsisdze, Nadırasdze, Nikolasdze, Nukrasdze, Osanasdze, Pilpılasdze, Rastaganısdze, Rachahelisdze, Rostomısdze, Samoelisdze, Sannadırasdze, Sakuntelasdze, Tbelısdze, Trapıızısdze, Utelısdze, Ulgardasdze, Paracısdze, Pıbotısdze, Potelısdze, Phıkasdze, Kabulısdze, kadagısdze, Kokolısdze, Kubabulasdze, Çağanısdze, Şavçıtısdze, Şalvasdze, Şamanasdze, Ştrıkısdze, Şubanısdze, Şuşanasdze, Çahuasdze, Tsalmogvısdze, Tsandasdze, Tsıvnarısdze, Tsıntskelısdze, Tsıkarısdze, Çanısdze, Çağumelısdze, Çumbasdze, Halkıasdze, Hınkılasdze, Hutsısdze, Cavahısdze, Cardenısdze, Çaparısdze, Cıcelısdze, Cıganısdze, Hahabısdze, vb.

Matiane kayıtlarında "-şvili" sonekli soyadları şöylece sıralanmıştır: Ağsartanışsvili, Gıvışşvili, Gorkenışsvili, Davıtışsvili, Demetrasşvili, Kılısarışsvili, Kokopınasşvili, Matıtasasşvili, Malekmasşvili, Metehelışsvili, Mıkasşvili, Murvanışsvili, Petrıasşvili, Sasanasşvili, Sumbatışsvili, Pıbotışsvili, Phıkışşvili, Kavtarasşvili, Klutışsvili, Şaltarasşvili,

Çitasşvili, Tsangrişşvili, vb.

Matiane bundan sonra " -uri" sonekiyle biten soyadları tanıtmaktadır. Bu sonekle biten soyadlara bugün ne yazık ki ne Maçaheli Vadisi'ndeki ailelerde ne de Acara'nın diğer vadilerindeki ailelerde rastlanır. Bunlara da birkaç örnek verelim: Abeslamuri, Guianuri, Tevtiuri, Kulumburi, Kokoluri, Kvabeluri, Poteluri, Hinkilauri, vb.

Matiane'in çağdaşı Gürcü kadın ve erkek adları da ilginçtir. Örneğin yaygın olan kadın adları: Batuta, Borena, Buria, Burduhusni, Gvantsa, Diopola, Duda, Tamari, Tina, Tinatini, Tuta, Margaliti, Mariami, Marta, Marine, Natela, Natia, Paraskeva, Rusidani, Sanata, Çhutunia, Tsatsa, Tsintshala, Huaraşani, Huaşaki; yaygın erkek adları da: Abaşa, Atanase, Andronike, Arseni, Arslani, Basili, Beşkeni, Bibila, Gigla, Giorgi, Givi, Grigoli, Daviti, Danieli, Demetre, Esaia, Vardani, Zakaria, Zebeda, Zviadi, Tevdore, Toma, İakobi, İese, İvane, İlarioni, İona, İordane, Kaka, Kvirike, Kozmani, Kona, Lazare, Loma, Mama, Mança, Markozi, Maruşini, Mahara, Maharebli, Mgela, Mina, Mikeli, Mşuida, Nadira, Nikoloz, Otari, Onopre, Okro, Okropiri, Pavle, Petre, Romanozi, Saba, Sagia, Sağira, Sehnia, Siharuli, Solomoni, Stepane, Sumbati, Kavtari gibi adlardır.

Matiane dönemi soyadlarının birçoğu, yer adları biçiminde de olsa, günümüze ulaşabilmiştir. Bugünkü Maçaheli Vadisi köylerinde şu soyadları taşıyan kalabalık aileler bulunmaktadır. Bunların eski kayıtlara ne derecede benzediği açıkça görülmektedir: Abeslamidze, Abaşidze, Basiladze, Beridze, Gvianidze, Gogodze, Gorgadze, Kirkitadze, Kopladze, Mortuladze, Kokoladze, Şanidze, Hinkiladze, Ciganadze.

1945 yılına kadar Vaşanidze ve Tevtidze aileleri Gorgadzeti köyünde yaşıyorlardı. Bu tarihten sonra bunlar Batum yakınındaki Helvaçauri ilçesinin Tçarnali köyüne göçtüler. Eski Malekmaşşvili ile Kavtarasşvili so-

yadları ise bugüne Malakmadze ve Kavtaradze biçiminde değışerek ulaştı. Günümüze ulaşan soyadlarını vermeyi sürdürelim: Gabruşidze, Mopinadze, Pırpiladze, Perselidze, Putkaradze, Kobuladze, Kondaridze, Tsimnaridze...

Matiane bu soyadlardan bazılarını şöyle telaffuz ediyor: Gabruçidze, Mopirnasdze, Pılpilasdze, Terselisdze, Meputkrisdze, Kabulisdze, Gundarisdze (Sindieti köyünde yaşayan bugünkü Kondaridze'lerin ataları), Tsvinaridze.

Matiane'nin sözünü ettiği Kahaberidze, Lastakanidze, Potelidze, Şuşanidze aileleri bugün Maçaheli'nin yakınındaki Kırnati köyünde yaşamaktadırlar. Kırnati köyü eskiden Çoruh Vadisi'ndeki Livana Themiası'na bağlıydı. Maçaheli Vadisi çıkışlı olan aşağıda adları yazılı aileler de, bu gün Maçaheli dışına, Acara'nın çeşitli kesimlerine göçüp soylarını sürdürmektedirler. Örneğin Baladze, Bedinadze, Gatenadze, Giorgadze, Davitadze, Davladze, Dolidze, Verdzađze, İakobadze, Kokoladze, Kvirikadze, Nakaşidze, Maharadze, Mahaçadze, Mikeladze, Mgeladze, Meladze, Mçedlidze (ya da Mçedlişvili), Samuelidze, Şamanadze, Çahvadze, Caparidze, Tsiskaridze...

Matiane belgelerindeki örnekler gibi aslı Maçaheli çıkışlı olan " -dze" ve " -şvili" biçimli soyadlar bütün Gürcüstan'a yayılmıştır. Eksik olmakla birlikte bunu doğrulayan birçok başka belge de vardır.

Maçaheli Vadisi'ne ilişkin Matiane belgeleri kendi çevresi sınırlarını aşarak Acara Vadisi, Çoruh Vadisi ve Güneybatı Gürcüstan'ın başka birçok yerleşme yerinin tarihi, coğrafyası, etnografyası ve demografisi hakkında ışık tutmaktadır. □

* Bu yazı **Nodar Kahidze**'nin *Maçablis Heoba* (1974, Maçaheli Vadisi) adlı kitabından alınmıştır.

1992 Yılında G Ü R C Ü S T A N *

Gürcüstan Cumhuriyeti Transkafkasya bölgesinde yer alır; kuzey ve kuzeydoğuda Rusya, güneydoğuda Azerbaycan, güneyde Ermenistan ve Türkiye, batıda da Karadeniz'le çevrilidir. Yüzölçümü: 69.700 km². Nüfus (1992 tah.): 5.482.000. Başkent: Tiflis. Para birimi: Ruble; (5 ekim 1992) serbest kurda 316.82 ruble=1 ABD Doları, 538.59 ruble=1 Sterlin; nominal değeri 1 ruble=23.14 TL. 6 Ocak 1992'ye değin cumhurbaşkanı: Zviad Gamsahurdia; 6 Ocak'tan sonra Askeri Konsey eşbaşkanları: Tengiz Kitovani ve Caba Ioseliani; 10 Mart'tan sonra Devlet Konseyi başkanı (cumhurbaşkanı): Eduard Şevardnadze; 6 Kasım'dan sonra parlamento başkanı (cumhurbaşkanı): Şevardnadze; Başbakan: 6 Ocak'tan sonra Tengiz Sigua.

Demokratik seçimle işbaşına gelmiş Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdia'nın kanlı bir mücadelenin sonunda Ocak 1992'de devrilmesi, onu devirenler için bir meşruiyet arayışına yol açtı. Mart'ta Eduard Şevardnadze'nin Moskova'dan gelerek Devlet Konseyi başkanlığını üstlenmesi bu sorunu çözmeye umudunu doğurdu. Sonunda Ekim'deki seçimler Şevardnadze'nin kesin bir zafer elde etmesiyle noktalandı. Ama aynı gün yapılan parlamento seçimlerini tek bir parti ya da ittifak kazanamadı. Bu nedenle hükümet gene nazik bir koalisyon dengesine bağlı kaldı.

Şevardnadze'nin konumu bir ölçüde kendisini Mart'ta iktidara getirmiş olan askerlerin desteğine bağlıydı. Bu çevrenin kilit adamları Askeri Konsey eşbaşkanları Tengiz Kitovani ve Caba Ioseliani'ydiler. Yıl içinde Şevardnadze'nin ülkedeki sorunlu Güney Osetya, Mingrelia (Samegrelo) ve Abhazya bölgelerinde anlaşmaya varma yönündeki çeşitli girişimleri, görüldüğü kadarıyla bu ikili tarafından baltalandı. Büyük bölümü Müslüman olan Güney Osetya halkı Rusya'ya bağlı Kuzey Osetya'ya katılmak istiyordu. Bölgede aralıklarla çıkan çatışmalar aylarca sürdü. Kitovani soruna askeri bir çözümü dayatabileceği kanısındaydı. Rusya parlamentosunun Çeçen kökenli başkanı Ruslan Hasbulatov ise Güney Osetya'yı ilhak etme tehditleri savuruyordu. Sonunda Rus ve Gürcü yöneticiler Haziran'da Güney Osetya'da bir tampon bölge oluşturmak üzere Rus, Gürcü ve Kuzey Oset askerlerinin yer alacağı üçlü bir barış gücü kurmayı öngören bir anlaşma imzaladılar. Rusya aynı anlaşmayla Gürcüstan'ın bağımsızlığını tanıdı. Aralık'ta Abhazya'daki durumun gittikçe kötüleşmesi üzerine Şevardnadze bütün hükümet etkinliklerini sıkıyönetim kurallarına bağladı. □

(Martin McCauley)

* Ana Yıllık 1993'ten alınmıştır.

İstatistiklerle GÜRCÜSTAN*

Resmi adı: Sakartvelos Respublika (Gürcüstan Cumhuriyeti)
 Yönetim biçimi: Tek meclisli (parlamento (234)), çok partili cumhuriyet.
 Devlet başkanı: Cumhurbaşkanı.
 Hükümet başkanı: Başbakan.
 Başkent: Tiflis.
 Resmi dil: Gürcüce
 Resmi din: Yok.
 Para birimi: 1 ruble=100 kapık; serbest kurda 1 ABD doları=316.82 ruble (5 Ekim 1992).

Nüfusun iki katına çıkma süresi: 77 yıl
 Etnik bileşim (1989): Gürcü % 70.1; Ermeni % 8.1; Rus % 6.3; Azeri % 5.7; Oset % 3.0; Yunan % 1.9; Abhaz % 1.8; öbürleri % 3.1
 Dinsel guruplar: İnanç sahipleri çoğunlukla Gürcü Ortadokstur (% 65). Azınlıklar arasında Müslüman (% 11), Rus Ortadoks (% 10) ve Ermeni Ortadoks (% 8)
 Başlıca kentler (1991): Tiflis 1.283.000; Kutaisi 238.200; Rustavi 161.900; Batum 137.500; Sohumı 120.000

Yaşam İstatistikleri

Doğum oranı (binde, 1990): 17.0 (dünya ort. 27.1); (1989) meşru % 82.3; gayri meşru % 17.7
 Ölüm oranı (binde, 1990): 8.4 (dünya ort. 9.8)
 Doğal nüfus artış hızı (binde, 1990): 8.6 (dünya ort. 17.3)
 Toplam doğurganlık oranı (doğurgan yaştaki kadın başına düşen ortalama çocuk sayısı 1989) 2.1
 Evlenme oranı (binde, 1989): 7.2
 Boşanma oranı (binde, 1989): 1.3
 Ortalama ömür (doğumda, 1990): erkek 69.0 yıl; kadın 76.3 yıl
 Başlıca ölüm nedenleri (yüzbinde, 1989): do-laşım sistemi hastalıkları 553.2; solunum sistemi hastalıkları 513.0; habis tümörler (kanserler) 98.6; kazalar, zehirlenme, şiddet olayları 58.2; sindirim sistemi hastalıkları 32.1; enfeksiyöz ve parazitel hastalıklar 13.5; hormon ve metabolizma bozuklukları 12.0; sinir sistemi hastalıkları 4.1

Yüzölçümü ve nüfus

Özerk Cumhuriyetler	Merkezlere	yüzölçümü km ²	nüfus 1991 tahıl
Abhaz	Suhumi	8.600	533.800
Acara	Batum	3.000	381.500
Özerk yönetim birimi Güney Osetya	Tshinvali	3.900	4.548.900
Doğrudan cumhuriyete bağlı bölgeler		54.200	
TOPLAM		69.700	5.464.200

Demografi

Nüfus (1992): 5.482.000
 Nüfus yoğunluğu (1992): 78 kişi/km²
 Kentsel-kırsal nüfus (1991): kentsel % 56.2; kırsal % 43.8
 Cinsiyete göre dağılım (1989): erkek % 47.2; kadın % 52.8
 Yaş guruplarına göre dağılım (1989): 15 yaşın altında % 24.8; 15-29 % 24.1; 30-44 % 19.2; 45-59 % 17.5; 60-74 % 10.8; 75 ve yukarısı % 3.6
 Nüfus projeksiyonları (2000): 5.777.000; (2010) 6.101.000

Ekonomi

Bütçe (1991): Gelir 5.741.000.000 ruble (satış

vergisi % 36.2; kâr vergisi % 25.3; bireylerin gelir vergisi % 11.5). Gider :6.789.000.000 ruble (ulusal ekonomi harcamaları % 48.5; toplumsal ve kültürel harcamalar % 43.5; yönetim harcamaları % 3.6; öbürleri % 4.4) Devlet borçları (dış borçlar): veri yok.

Turizm: Turist gelirleri, veri yok; yurt dışına gidenlerin harcamaları, veri yok.

Üretim (başka birim verilmemiş, ton): Tarım ormancılık balıkçılık (1990) Tahıl :693.100.000; üzüm 691.100; meyve (üzüm dışında) 592.200; ham çay 501.700; sebze (patates dışında) 443.200; patates 293.800; turunçgiller 283.100; şeker pancarı 30.600; ayçiçeği tohumu 7.700; canlı hayvan sayısı (1990): 1.834.000 koyun ve keçi, 1.427.000 sığır, 1.028.000 domuz 24.002.100 tavuk, tomruk, veri yok; avlanan su ürünleri 104.000, madencilik ve taşocakçılığı (1990): manganez cevheri 1.316.000. İmalat (1990): ham çelik 1.316.000; haddelenmiş demir 1.109.000; haddelenmiş çelik 1.105.000; süt 72.500; konserve gıda 677.000; çelik boru 499.000; mineral gübre 130.000; et ve salam 96.200; sentetik reçine ve plastik 40.000; sentetik elyaf 32.300; kağıt 28.200; sabun 12.100; tuğla 328.000.000 adet; çimento tuğla 26.400.000 adet; ayakkabı 13.300.000 çift; triko 49.600.000 adet; magnetik istasyon 137.000 adet; renkli televizyon 50.000 adet; makina aksamı 1.565 adet; prefabrik beton yapılar 1.761.000 m³; seramik tuğla 830.000 m³; ipekli kumaş 45.000.000 m²; pamuklu kumaş 34.100.000 m²; yünlü kumaş 9.800.000 m²; halı 800.000 m²; üzüm şarabı 1.628.300 hl; bira 947.700, konyak 216.500 hl; votka ve likör 82.200. İnşaat (1990) : 1.313.000.000.000 ruble. Enerji üretimi (tüketim): elektrik (kW-sa, 1990) 14.200.000.000 (veri yok) kömür (ton, 1991) 700.000 (veri yok); ham petrol (varil, 1991) 1.327.000 (veri yok); petrol ürünleri (1990) 3.308.400 (veri yok); doğal gaz (m3, 1991) 44.900.000 (veri yok).

GSMH (cari piyasa fiyatlarıyla, 1990) : 10.865.700.000 ruble (kişi başına 2.000 ruble).

GSYİH'nin ve işgücünün sektörlere göre dağılımı

	milyon ruble	toplam içindeki payı (%)		toplam içindeki payı (%)	
		işgücü	işgücü	işgücü	işgücü
Tarım	4.045.8	37.2	640.300	26.0	
Madencilik	3.800.3	35.0	738.800	50.0	
İmalat					
Kamu altyapı yatırımları					
İnşaat	1.194.1	11.0
Ulaşım ve İletişim	531.6	4.9	197.000	8.0	
Ticaret	612.7	5.6	172.400	7.0	
Mali Kuruluşlar	-	-
Kamu yönetimi, savunma	-	-	73.900	3.0	
Hizmetler	-	-	492.500	20.0	
Öbürleri	681.2	6.3	-	-	-
TOPLAM	10.885.7	100.0	2.462.700	100.0	

İktisaden faal nüfus (1990) : Toplam 2.834.000, toplam nüfus içindeki payı % 51.9 (katılma oranı [1989] : 16-59 yaş [erkek], 16-54 yaş [kadın] % 90.1; kadın % 45.9; işsiz % 3.4).

Fiyat ve Ücret Endeksleri (1985=100)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Tüketici fiyat indeksi	100.0
Aylık ücret indeksi	100.0	101.8	105.7	111.4	128.4	144.4

Toprak kullanımı (1990) : Orman % 0.4, çayır ve otlaklar % 28.6; ekili ve dikili alanlar % 1.2; öbürleri % 69.8.

Hane halkı gelir ve harcamaları: Ortalama hane halkı büyüklüğü (1989) 4.1; hane halkı başına yıllık gelir ortalaması; veri yok; gelir kaynakları (1989): ücretler ve maaşlar % 71.4, transfer ödemeleri % 10.8, bireysel arazi gelirleri % 7.3, öbürleri % 10.5; harcamalar (1988): gıda ve içecek % 38.3, giyecek ve ayakkabı % 14.8, toplumsal ve kültürel harcamalar % 9.2, mobilya-mefruşat % 5.9, inşaat malzemeleri % 2.0, hizmetler % 0.3.

Dış ticaret

Ticaret Dengesi (cari fiyatlar)

	1988	1989	1990	1991
Milyon ruble	-592	-385	-855	-1.154
İhracat ve ithalat toplamı içindeki payı	4.8	3.1	6.7	8.5

İthalat (1991): 7.266.000.000 ruble (makinelere ve donanımları % 18.4, hafif sanayi ürünleri % 16.5, gıda % 14.6, petrol ve gaz % 9.6, kimyasal maddeler % 9.6, demir-çelik % 4.1, demir dışı metalurji ürünleri % 3.3).

İthalat yapılan başlıca ülkeler: eski Sovyet cumhuriyetleri % 89.6; öbür ülkeler % 10.4
 İhracat (1991): 6.112.000.000 ruble (gıda % 34.5, hafif sanayi ürünleri % 19.3, makinelere ve metal işleme donanımları % 13.7, demir metalurjisi % 5.8, kimyasal maddeler % 3.5, inşaat malzemesi % 1.1), ihracat yapılan başlıca ülkeler: eski Sovyet cumhuriyetleri % 98.0; öbür ülkeler % 2.0.

Ulaşım ve İletişim

Ulaşım: Demiryolları (1990): uzunluk 1.570 km; 17.000.000 yolcu-km: yük. veri yok. Karayolları (1989): toplam uzunluk 33.900 km (% 87'si kaplanmış). Taşıtlar (1988): otomobil 427.400, kamyon ve otobüs veri yok. Deniz ticaret filosu: gemi (yüz gros ton ve yukarısı) 54. Toplam DWt 1.108.068. Hava ulaşımı (1989): 5.295.600.000 yolcu-km: yük, veri yok; tarifeli sefer yapılan hava alanı (1992) 1.
 İletişim: Günlük gazete (1992): 147; toplam tiraj 3.677.000; bin kişiye düşen gazete sayısı 671. Radyo ve televizyon (1990): 3.760.000 (1.5 kişiye 1 adet). Telefon. veri yok.

Eğitim ve Sağlık

Eğitim	okul öğretmen		öğrenci/ öğretmen	
	okul	öğretmen	öğrenci	öğretmen
İlk (6-13 yaş)	3.788	...	924.700	...
Orta (14-17 yaş)				
Meslek ve Öğretmen
Yüksek	19	...	93.100	...

Eğitim durumu (1989): 25 yaş ve üzerindeki nüfusta hiç eğitim görmeyen ya da yalnızca ilk öğrenim gören % 12.3; orta öğrenimden terk % 15.2; orta öğrenim gören ve yüksek öğrenimden terk % 57.4; yüksek öğrenim % 15.1. Okuryazarlık: 15 yaş ve üzerindeki okuryazar sayısı, veri yok; erkek, veri yok; kadın, veri yok.

Sağlık: Doktor sayısı (1990): 32.100 (170 kişiye 1 doktor); hastanelerdeki yatak sayısı 60.000 (90 kişiye 1 yatak); bebek ölüm oranı (1.000 canlı doğumda) 15.9.

Gıda: Kişi başına günlük kalori, veri yok.

Sıahlı Kuvvetler

Toplam faal hizmet personeli (1992): 13.000 (kara, veri yok; deniz, veri yok; hava, veri yok). Askeri harcamaların GSMH içindeki payı, veri yok. □

* Ana Yıllık 1993'ten alınmıştır.

Valiko Atmacayı Yuttu

Giorgi ŞATBERAŞVİLİ (Çeviri: Hayri HAYRIOĞLU)

Öaliko geçen yaz tatil için köyde yaşayan Pelagia Teyzesi'nin yanına gitmişti. Özgürce koşup oynamanın, kırlarda yuvarlanmanın düşünüyordu ama işler onun umduğu gibi çıkmadı. Pelagia Teyze onu bir saniye olsun yalnız bırakmıyor, ikide birde:

– Valiko, gölgede oyna çocuğum, başına güneş geçmesin... gibi sözler ediyordu.

"Başına güneş geçmek!.." Valiko bu anlamsız uyarıya bir türlü akıl erdiremiyordu. Bu denli kocaman güneş insanın başına nasıl geçerdii! Hem sonra, Bondo ile Ramaz akşamlara değin sokakta, güneşin altında oynamıyorlar mıydı? Niçin onların başına geçmiyordu güneş? Gölgenin ötesindeki parlak güneş Valiko'ya "Gel Valiko, burada yanımda oyna" der gibi nasıl da gülümsüyordu...

Üstelik Bondo ile Ramaz da çitlerin arasından göz kırıp alay ediyorlardı. Pelagia Teyze'nin taklidini yaparak;

– Gölgede oyna Valikooo, başına güneş geçer çocuğuum...

diyorlardı. Valiko elma ağacının altında öfkeli adımlarla geziniyor, çocukların seslerini duymamazlıktan geliyordu.

– Valiko... Sakın yere dökülen elmalardan yeme... Yaratıklar koklamıştır gece belki.

– Nasıl yaratıklar koklar elmayı teyzeciğim?

– Yerde kayıp giderler ya... Su gibi akıp giderler hani...

– Yine anlayamadım! Nedir o tarif ettiğin?

– Öööf be çocuk! Çok oldun vallahi.

– Söyle teyzeciğim, neymiş o yerde akıp giden şey?

– Yerde akıp giden şey yıldır oğlum, anladın mı şimdi?

Oh! Yılan gerçekten korkunç yaratıktı doğrusu. Giga Amca bir keresinde tarlada kocaman bir yılan öldürüp, değneğin ucunda köye getirmişti. Ama evin avlusunda ne işi olacaktı yılanın!

– Valiko, yalınayak yerlere basma! Ayağına diken batar, mikrop kaparsın çocuğum...

– Mikrop neye benzer teyze?

Ama bu soruyu usulca sordu.

Çünkü çitlerin arkasındaki iki şeytanın, Bondo ile Ramaz'ın duymasını istemiyordu. Ama Bondo bu, hiç duymaz mı? Hemen ardından Bondo'nun sesi duyuldu.

– Valikooo... mikrop kaparsın oğluuum...

Pelagia Teyze'nin sabrı tükendi. Bondo'yu bir güzel azarlayıp, bir süre kovaladı.

Valiko susamıştı. Bahçedeki musluğa ağzını dayayıp kana kana su içmek istedi, ama Pelagia Teyze iğne batırılmış gibi bağırды:

ÇOCUK

– Valikooo... Yemekten önce su içilir mi? Mideni su ile mi dolduracaksın?
– Valiko o tarafa bakma!..
– Valiko bu tarafa bakma!..
– Valiko ılık çalma!..
Valiko, Valiko, Valiko..... Sanki avluda bir değil on Valiko varmış gibi Pelagia durmadan söylenip duruyordu. Ama Valikonun derdi bu kadarlık değildi. Asil sıkıntısı yemek saatlerinde başlıyordu.

– Valiko... Acıkmadın mı?
– İıh...
– Yumurtan tereyağlı mı olsun, sucuklu mu?

– Hiçbiri... Ben Bondolarla oynamak istiyorum.
– Azıcık ekmeğe bal sürsem yer misin yavrucuğum?
– İıh...

Valiko aslında hepsini severdi sevmesine, ama şu teyzesinin sıkıştırmaları yok mu! Bunaltıyordu çocuğu. Sürekli baskılar, zorla ağzına yiyecek tıkıştırmalar, canına tak demişti. "Doydum" sözünü bir türlü anlamak istemiyordu Pelagia Teyze. Hergün türlü oyunlar uydurup ekme yedirmeye çalışıyordu Valiko'ya.

Bir sabah Pelagia Teyze kocaman bir ekmeği küçük küçük parçalara böldü. Üzerlerine önce bolca tereyağı, sonra da kalınca bir tabaka bal sürüp masanın üzerine art arda güzelce sıraladı. Sonra da Valiko'ya gösterip:

– Valiko... Bak bu tren Batum'dan geliyor, dedi.

– Hangi tren? Ben tren mren göremiyorum, diye yanıtladı Valiko.

İşte! Şu lokmalar birer vagon, şu iri parça da lokomotif...

– Ya yolcuları nerede? Hani yolcular?

– Oğlum bu yük treni. Vagonları erzak yüklü, baksana...

– Erzak mı? Erzak nedir teyzeciğim?
– Yiyecek şeylere erzak denir oğlum.

– Eee, sonra!

– Sonrası... Tren tünele yaklaşıyor işte... Ötüyor, tünele girmek istiyor.

– Tünel mi? Nerede tünel?

– İşte! Tünel senin boğazın. Aç ağzını çabuk tren geçsin. Kaza olur sonra, karışmam haa...

Valiko gönülsüz gönülsüz açtı ağzını. Haydii, vagonlar birbiri arkasından tünele dalmaya başladı. Ne de bitmez vagonlanmış bunlar, öfff...

– Ne o? Ne yapıyorsun çocuğum?

– İstemiyorum artık. Tünel kapandı, diye sızlandı Valiko gözleri yaşararak. Pelagia memnun, gülümsedi. On koca vagon girmeyi başarmıştı tünele. Öğlene değin yeterdi bu. Öğlene başka oyunlar bulmak gerek. Her gün böyle. Valiko dayanamaz olmuştu artık. Taa boğazına kadar çıkmıştı yedikleri. Tereyağlı, sucuklu, yumurtalı, ballı arabalar, trenler, bisikletler yetmişti canına doğrusu...

Pelagia öğle yemeği için şimdiden hazırlığa başlamıştı bile. Neşeli şarkılar mırıldanarak, elma ağacının gölgesindeki masayı donatıyordu. Gene tereyağlı, ballı, sucuklu lokmalardı bunlar. İki irice ekme dilimini şöyle bir kenara yerleştirdi. Valiko tüm bunları gözcücuyla süzüyor, sonunda olacakları tahmin etmekte güçlük çekmiyordu. Artık güneş tepeye varmış, öğle olmuştu. Pelagia seslendi:

– Valikooo. Yaklaş bakiim akıllı çocuğum. Şu gördüklerinin ne olduğunu anladın mı?

Valiko, teyzesinin masanın üzerinde dolaşan işaret parmağını endişe ile izliyordu, hiç ses çıkarmıyordu.

– Bahçemiz oğlum, bahçemiz!.. İşte gül ağacımız... İşte çiçekler, civcivlerimiz. Çocuklar civcivleri çok severler. Sen de

seversin tabii...

Valiko teyzesinin civciv diye işaret ettiği ekmeğe parçalarını gözcüyle süzdü.

– İşte bu da gurkumuz. Civcivlerin anası.

Bu sırada Valiko avludaki gerçek gurkla yavrularına şöyle bir baktı. Gerçekten çok şirin şeylerdi. Bu oyun hoşuna gitmişti, ama sonundaki zahmeti olmasa...

– Eee... Sonra teyzeciğim.

– İşte bu da acımasız atmaca. Bak bak, nasıl da civcivlerimizin çevresinde dönüp duruyor...

– Sonra? Sonra teyzeciğim...

Gülümsüyor Valiko.

– Sonrası, civcivlerimizi

kurtarmalıyız yavrucağım. Yoksa bu yaz etsiz, yumurtasız kalırız. Kış, kışışş... Defol pis atmaca.

– Nasıl kurtaralım civcivleri teyze?

Pelagia Valiko'nun ağzını

göstererek:

– Yuvaya kapayacağız. Çabuk ol, haydi! Kış, kışışş, defol pis atmaca.

Valiko tembel tembel açtı ağzını.

Güya atmacadan korkan civcivler cıyak cıyak bağırarak Valiko'nun ağzına dalıyorlardı.

– Gurk bari dışarda kalsın. Atmaca ona bir şey yapamaz. O güçlüdür, diye inledi Valiko.

– Aaa... dedi Pelagia Teyze, yavrular karanlıkta korkmazlara mı hiç? Haydi aç ağzını bakayım, aç...

Valiko gurku da içeri almak zorunda kalmıştı. Canı burnuna gelmişti çocuğun, ama teyzesi üzülür diye ses çıkaramıyordu.

– Valiko, bil bakalım şimdi atmaca ne yapacak?

– Defolup doğruca dağlara gidecek.

– Aah, bilemedin. O da yuvaya girip

civcivlere saldıracak.

– Teyzeciğim o pis yaratık girmesin içeriye. Civcivlere yazık değil mi?

– Peki çocuğum nasıl istersen.

Bu kez bu kadarla kurtulmuştu

Valiko. Ama akşama nasıl kurtulacaktı.

Valiko öğlen uykusuna yatıp rahat rahat uyudu. Akşam olunca Pelagia Teyzesi'nin yine öğlenki atmacayı hazırladığını gördü. Ve;

– Civciv oyununa gerek yok teyzeciğim. Ben kendim yerim, dedi.

– Valiko, öyle inatlaşıp durursan vallahi annene geri postalarım seni, bunu bil.

– İstemiyorum işte. Bıktım usandım. Karnım tok benim...

– Ama şu atmacaya bak. Şuna bir bak hele...

Valiko atmaca belasından kurtulamamıştı. Öfkeyle baktı ona. Üç, dört lokma kadar gelirdi. Pelagia'nın elinde, güya masanın üzerinde uçuyor, aşağılara doğru dalıp dalıp yükseliyordu. Pelagia;

– Başlayalım mı güzel çocuğum? dedi.

Valiko hiç yanıt vermeden bir çırpıda atmacayı teyzesinin elinden kapığı gibi ağzına tıkıverdi.

– Aaaa... Ne yapıyorsun tatlım! Önce o değil. O en sonunda, dedi şaşkınlıkla Pelagia Teyze.

Valiko hırsıyla iki üç çiğnemedi atmacayı parçalayıp mideye indirdi. Pelagia gülerek;

– Aaa... Valiko atmacayı yuttuuuu... dedi.

– Yuttum onu, dedi Valiko.

Atmacayı içeri kapattım, artık kimseye zarar dokunamaz. Civcivler de avluda istedikleri gibi korkusuzca gezinip oynasınlar...

Kedi İle Aslan

Kartuli Ena'dan Çeviren: Murat ATASERT (Tsetshladze)

Evin kedisi bir gün, tarlasını sürmek üzere yola çıkan sahibinin peşinden gitti. Orman kenarında koşuşturarak kuş ve fare avladığı bir sırada, aniden ormanın içinden bir aslan çıkıverdi.

– Merhaba kardeş, diye seslendi aslan.

– Merhaba, diye yntladı kedi.

– Nasılsın, iyi misin?

– Nasıl olayım, kendi halimde yaşıyorum işte.

– Şaşırdım doğrusu! Bana çok benziyorsun. Sakalın, bıyıkların ve yüzün bana benziyor, ama neden bu kadar küçük kalmışsın?

– Sahibimi tanısaydın neden bu kadar küçük kaldığımı anlardın, dedi kedi.

– Senin sahibin kim?

– Benim sahibim bir insan.

– Bana gösterebilir misin peki?

– Gösterebilirim. Şurada tarla

sürüyor.

Aslan tarlayı süren adamın yanına

gitti ve;

– Merhaba! dedi.

– Merhaba! Neredensin? diye karşılık verdi adam.

– Ormandan... Kediye rastladım

da... O gösterdi seni bana.

– Hoş geldin.

– Duyduğuma göre sen güçlü

kuvvetli biriymişsin. Ama benim gözüme pek küçük görüldün. Öyleyse gücün kuvvetin de azdır, dedi aslan.

Adam;

– Öyleyse iddiaya girelim de kimin daha güçlü olduğunu görelim, dedi.

– İşte, benim istediğim de buydu, dedi aslan.

Tarlada kesilmiş bir ağaç vardı.

Adam aslana;

– Ben gücümü göstermek için bu ağacı parçalayacağım, dedi ve baltayla vurarak ağacı yarıya kadar yarı. Sonra yarıdaki kısma bir kama soktu. Aslana dönerek;

– Şimdi de sen kalan kısmı yar bakalım, dedi.

Aslan bacaklarını yarık kısma soktuğu anda adam kamaya vurarak onu ağaçtan çıkardı. Aslanın bacakları da yarık kısma sıkıştı. Adam eline bir sopa alarak aslanın sırtına vurmaya başladı. Vurdu da vurdu... O kadar çok dövdü ki, aslan;

– Bırak beni. Sen benden daha güçlüymüşsün, diye yalvarmaya başladı.

Adam sonunda acıdı ve aslanı bıraktı. Aslan kaçarken kediye seslenerek;

– Senin sahibin gerçekten güçlüymüş kardeşim. Onun elinde kalsaydım ben de büyüyemezdim, dedi ve hızla ormana daldı.

Deda Ena'dan

ი ა.

ეს იაა. ია უვაუილია. იას უვაუი-
ლი ზეით ასნია. უვაუილი ამოსულია
ელორტებსე. ელორტი ამოსულია
ღეროსე. ელორტებს და ღეროს ფო-
თლები ასნია. ღერო ამოსულია ფე-
სეებსე. ფესეები მიწაშია. ია ფესეებით სწოვს მი-
წიდან საჭმელსა და იზრდება.

იის უვაუილი ცისფერია. ნახი და სანამური სუნი
უდის. ია აუვაუდება სოლმე კანაფსულის დამდეკს.

ძიდევ რა უვაუილები იციო? შარდი რა თვეში აუვაუდება
ბოლმე?

Menekşe

Bu, menekşedir. Menekşe çiçektir. Menekşenin çiçekleri yukarıdadır. Çiçek dalların üzerinde açmıştır. Dal gövdenin üzerinde çıkmıştır. Dalların ve gövdenin yaprakları vardır.

Gövde, köklerin üzerinde çıkmıştır. Kökler toprağın içindedir. Menekşe, kökleriyle topraktan gıda alır ve büyür. Menekşenin çiçeği mavidir. Narin ve hoş kokuludur.

Menekşe yalnız ilkbahar başlangıcında çiçek açar.

ბ უ დ ე

ეს ჩიტის ბუდეა. ბუდე მომრგვალოა. ჯამსა ჰვავს.

გაკეთებულია ბუნქსე. ბუდე-
ში ვხედავთ ოთხს ბარტესა.

პირები ბარტეებს დაღებუ-
ლი აქვთ, საჭმელს ელიან.

იცქირებიან დედა ჩიტისა-
კენ. დედა ჩიტი მოფრენილა

და მოუტანია მატლი; მა-
ტლი ნისკარტით უჭირავს.

უნდა მატლი ბარტეს ჩა-
უდოს პირში.

Yuva

Bu, kuş yuvasıdır. Yuva yuvarlakçadır. Kâseye benzer. Çalılıarın üstüne yapılmıştır. Yuvada dört yav
görüyöruz. Yavruların ağızları açıktır, yiyecek bekliyorlar. Anne kuşa doğru bakıyorlar. Anne kuş
uçarak gelmiş ve kurtçuğ getirmiş; kurtçuğu gagasıyla tutuyor. Kurtçuğu yavrunun ağzına verecek

"Çveneburi" Basına Tanıtıldı

Dergimiz **Çveneburi**, 20 Şubat 1993'te İstanbul'da TURİYAP Restoran'da verilen bir kokteyl ile basına tanıtıldı. Kaf Dağı müzik topluluğunun sunduğu otantik Gürcü müziğinin ve Gürcü halk danslarının da yer aldığı tanıtım kokteyline, Gürcü vatandaşların yanı sıra başka Kafkas kökenli vatandaşlar ve basın mensupları katıldı. Bu kokteyle davet edilen Abhaz kökenli vatandaşlar, Gürcü kökenli vatandaşlarla Abhazya sorunu konusunda yüz yüze sohbet olanağı buldular.

Kokteyli izleyen günlerde, çeşitli basın organlarında **Çveneburi** dergisinin yeniden yayım yaşamına girmesiyle ilgili haberler yer aldı. Ayda bir yayımlanan **Yeni Kafkasya** gazetesi 7 Mart 1993 tarihli sayısında "Türkiyeli Gürcüler de artık yayın hayatına girdi" başlığıyla verdiği haberde, **Çveneburi**'nin yayın ta-

rihçesiyle dergimizi kısaca tanıttıktan sonra, "**Çveneburi**'ye biz de yayın hayatında başarılar dileriz" dedi. Aynı gazete "Halkların bir problemi yok" başlıklı yazıda da **Çveneburi**'nin tanıtım kokteyline katılan gazete mensuplarının Gürcü kökenli vatandaşlarla Abhazya problemi üzerine yaptıkları görüşmelere yer verdi. **Yeni Kafkasya**, ayrıca Fahrettin Çiloğlu'nun **Çveneburi**'nin 1. sayısında yayımlanan "Abhazya sorunu" adlı yazısının tamamını "Türkiye'deki Gürcülerin Gözüyle Abhaz-Gürcü Savaşı" üst başlığı ile yayımladı.

Hürriyet Gazetesi "Gürcülerin dergisi..." başlığıyla verdiği haberde, "Türkiye'de yaşayan Gürcülerin 1979 yılında kapanan **Çveneburi** adlı dergileri yeniden yayımlanmaya başladı" diye yazdı. Haftalık haber dergisi **Gerçek** ise, 27 Şubat 1993 tarihli 49. sayısında **Çveneburi**'nin yayıma başlayışını "Gürcü yurttaşlardan TC'ye selam" başlığı ile haber verdi. **Çveneburi**'nin kısaca tarihçesini veren **Gerçek**, sütunlarında dergimizin 1. sayısında yayımlanan, Fahrettin Çiloğlu'nun "Çveneburi" başlıklı yazısının tamamına yer verdi. Ayrıca, Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi adına Sayın Atay Ceyişakar da **Çveneburi** dergisine bir kutlama mesajı gönderdi.

"Karadeniz'i Rusya'nın Elinden Kim Alacak?!"*

Parlamentomuzun üyeleri; Rusya Federasyonu Savunma Bakanı General Graçov'un Batum ve Gudauta'ya beklenen ziyareti konusunda bana bir çok soru yönelttiler. Bununla ilgili olarak belirtmeliyim ki, bu konuda hiçbir ön görüşme olmamıştır. Sizler için olduğu gibi, benim için de bu konunun gündeme gelmesi tamamen beklenmedik bir olay olmuştur. Bir oldu bitti ile karşı karşıya kaldık.

Sayın Graçov'un Batum ve Abhazya'ya ziyareti gerçekleştiği takdirde bundan daha kötü olan şey, en yumuşak ifadeyle söylemek gerekirse, Rusya'nın Batum ve Gudauta'daki stratejik çıkarları konusunda yaptığı tehditkârlıca açıklamasıdır. Gerçek şu ki, burada söz konusu olan Abhazya ve Karadeniz bölgesinin tümüdür. Yabancı bir ülkenin stratejik çıkarlarını böyle bir çerçevede ele almak Gürcüstan için kesinlikle kabul edilemeyecek bir

durumdur. Kaldı ki bu açıklama ilk bakışta görüldüğünden daha tehlikeli bir içerik taşımaktadır. Bu nedenle olaya bir tek açıdan bakmak da mümkün değildir. Bu açıklamasından anlaşılıyor ki, Rusya Savunma Bakanı Batum ve Gudauta ile Rusya'nın Karadeniz'i kaybetmemesi için ilgilenmektedir. Yaptığı açıklamada bu açıkca ifade edilmiştir.

İyi ama Karadeniz'i Rusya'nın elinden kim alacak? Doğal olarak Türkiye mi, Ukrayna mı ya da Karadeniz havzasının bir başka ülkesi mi soruları akla geliyor. Gürcüstan için böyle bir "oyun"un içinde olmanın kabul edilemeyeceğini açıklamak durumundayım. Çünkü biz Türkiye ile de, Ukrayna ile de, Karadeniz havzasının diğer ülkeleri ve hemen hemen bütün ülkelerle dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri içindeyiz ve komşularımız ile dostlarımızı karşı bir hareket içinde olacak herhangi bir gücün

hizmetinde olmak gibi bir isteğimiz ve niyetimiz yoktur. Hatta 21. yüzyılda böyle bir çatışma gerçekleşse bile.

Ben memnuniyetle Sayın Graçov ile görüşmeye hazırım. Diyelim ki, Tiflis'te ya da başka bir yerde, ancak normal devletlerarası ilişkilerde olduğu gibi öngörüşmeler ve müzakerelerden sonra böyle bir görüşme olmalıdır. Rusya - Gürcüstan ilişkilerinde bugün için acilen çözümlenmesi gereken birçok sorun vardır. Parlamento dünkü açıklamasında yalnız protestosunu değil, aynı zamanda iki ülkenin yönetiminin yanıtlanmasını gerektiren sorunları da dile getirmiştir. Söylediğim gibi, açıklığa kavuşması gereken birçok şey vardır. Bunun için her türlü diyalogun yararı vardır, bu arada Rusya Savunma Bakanı ile de. Ancak izledikleri yöntem ve biçimlerde değil tabii. Kanımca, medya oldukça etkin bir biçimde çalışmaktadır ve şimdi söylediklerim de Sayın Graçov'un bilgisine sunulacaktır. Sanıyorum ki size arzettiğim düşüncelerim Sayın Graçov'u Batum ya da Gudauta'ya davet ettiğim anlamına hiç gelmez. Sayın Graçov Gürcüstan'a

gelmek istiyorsa bunun belirli prosedürleri vardır. Devlet başkanının bundan haberdar olması gerekir. Görüşmeler, tartışmalar ve müzakerelerin yapılması gerekir. Sayın Graçov'un Batum'u ziyareti Rostov'u ziyaret etmesiyle aynı değildir. Böyle bir istek olursa, ben kendisini başkentimiz Tiflis'e davet ederim ve ciddi insanlar ile ciddi politikacılara yaraşır bir biçimde oturur, görüşürüz. Sonra ise onun şu ya da bu bölgemizi ziyaret etmesinin gerekli olup olmadığını konuşuruz. Çünkü kanımca böyle bir ziyaret ne Gürcüstan'ın, ne Rusya'nın, ne ilişkilerimizin, ne de şimdilerde temeli atılmakta olan ve Rusya'ın da aktif rol aldığı Karadeniz ülkeleri arasındaki dostluk ilişkilerine hiçbir yarar getirmeyecektir.

Parlamento üyelerimizin aklına gelen haklı sorularına verebileceğim yanıt işte budur.

* Gürcüstan Devlet Başkanı **Eduard Şevardnadze**'nin 25 Şubat 1993 tarihinde Gürcüstan Parlamentosu'nda yaptığı açıklama.

YERALTı LABORATUVARI*

Birkaç gün önce Gürcüstan Parlamentosu Rusya'dan ordusunu Abhazya'dan çekmesini istedi. Rusya'nın ordusunu buradan "çekmemesi"nin nedenlerinden birinin de Abhazya'da, Aşağı Eşera'da bulunan ve Rusya'ya ait bir askeri tesisin olduğu anlaşıldı. Müstakil tabur statüsünde olan bu birlik, aslında Askeri Sismoloji Laboratuvarı olup, Rusya Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmayı'nın 12. Departmanı'na aittir. Bu departman nükleer silahlar üzerine çalışmalar yapmaktadır. Benzeri askeri tesis - birlikler Aşağı Eşera dışında Plesetsk'te, Novaya Zemlya'da, Sibirya'da, Kazakistan'da ve başka yerlerde de mevcuttur.

Aşağı Eşera'daki Laboratuvar NATO'nun güveney kanadı, Yakın Doğu ve Orta Doğu ile Afrika'daki sismolojik gelişmeleri izlemektedir.

Genellikle yeraltında, 8-10 katlı bir bina kadar derinliği bulunan bu laboratuvarlarda yönlendirilmiş nükleer patlamalar meydana getirmek ve bu alanda araştırmalar yapmak için deneyler yapılmaktadır. Genelde küçük veya orta güçte patlayıcı "Schurf'a konup öyle patlatılmaktadır ve patlamanın dalgaları, dar bir bölgeye yönlendirilmiş demetler halinde yayılıp önceden kesin olarak belirlenmiş bölgede yeryüzü kabuğunun hareket etmesi sağlanmaktadır.

70'li yılların ortalarında SSCB'de tektonik sislahlann yapımı ve geliştirilmesi deneyleri belirli başarılarla sonuçlandı. Aşağı Eşera Laboratuvarı ve benzerleri askeri istihbarat faaliyetlerinden çok daha sıkı korunan sırlar kategorisine sokuldu. Bu laboratuvarın yok edilmesi Rusya hazinesini yüzlerce milyon dolarlık zarara sokardı.

* Bu yazı Rusya'da çıkan "Argumenti i Fakti" adlı gazetenin 646. sayısında yayımlanmıştır.

COŞKUN KIRCA'NIN YORUMU

Coşkun Kırca, 8 Şubat 1993 tarihli **Milliyet** gazetesinde yayımlanan "Kafkasya siyasetimizde tutarlılık ihtiyacı" başlıklı yazısında Türkiye'nin Kafkasya ülkeleri karşısında tutarlı ve kararlı bir politika izlemesinin gereğinin altını çizdi. "...bölgede her bir ülkenin birbiriyle ilişkileri, diğerleriyle olan ilişkileriyle karşılıklı etki içindedir" görüşünü savunan Kırca, "Türkiye'nin, Ermenistan tarafından kardeş Azerbaycan'a karşı yürütülen saldırı ve arazi koparma politikasına karşı tutumunu belirlerken aynı Ermenistan'ın Gürcüstan'dan olan arazi talebinin Erivan ile Tiflis arasında yarattığı gerginliği gözardı etmesi mümkün olamaz" diyordu. Kırca, Türkiye'nin Gürcüstan ile ilişkileri konusunda da şunları yazdı :

"Gürcüstan'la ilişkilerimize gelince... Erivan bu ülkeden de toprak istediğine göre, Türkiye'nin Tiflis'le ilişkilerinin hemen hemen bir fiili ittifak mertebesine yükseltilmesi lazımdır. Türkiye eğer bir bölge gücüye Gürcüstan'la ilişkilerine bu açıdan bakmak zorundadır. Oysa Ankara, bir aralık, Gürcüstan'a ait olan Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nde bile çoğunlukta olmayan Abhazların bağımsızlık isteklerini desteklemeye kalkışmış ve Abhaz asıllı bazı Türklerin orada savaşmasına bile göz yummuştur. Bu davranışın bazı oy hesaplarından ileri geldiğine dair işaretler vardır. Hemen söyleyelim ki, ciddi bir devlet bu tarz küçücük iç politika hesaplarına dış politikasını rehlin edemez. Müslüman Abhazları koruyacağız derken, Gürcülerin çok önemli bir kısmının Müslüman olduğunu da mı unutuyoruz?! Türkiye Müslümanlık uğruna hangi Müslümanı, hangi Müslümana karşı koruyacakmış?! Hem vatanımızda Gürcü asıllı çok sayıda Türk yaşadığını da bilmezlikten geliyoruz?! Türkiye'nin dış siyaseti ne din ve mezhep mülahazalarına, ne de iç siyasetteki oy hesaplarına bağlanabilir. Türkiye laik bir devlettir ve Türkiye'de yaşayan her vatandaş, kökeni ne olursa olsun sadece Türk'tür ve Türkiye'nin yüksek çıkarlarını her şeyin üstünde tutmakla yükümlüdür. Hükümet, bu açıdan Kafkas politikasının tümüne tutarlılık kazandırmak zorundadır. Ciddiyetsizlikleri bir tarafa bırakalım da ilk iş olarak Tiflis'e bir büyükelçi göndermeye bakalım. Bu dahi Batı'yı Ermenilere sağduyu tavsiye etmeye sevkedecek bir davranış olur."

Gamsahurdia Yeniden Türk Basınında

Hürriyet gazetesi 23 Ocak 1993 tarihli sayısında Gürcüstan'ın devrik devlet başkanı Zviad Gamsahurdia'nın 6 Aralık 1992'de Ankara'ya geldiğini yazdı. "Gamsahurdia'nın es-

rarengiz ziyareti" başlığıyla verilen haberde, Gamsahurdia'nın Ankara'da 48 saat kaldığı tam olarak doğrulanamayan bilgilere göre, Gürcü liderin bu 48 saat içinde Türkiye'deki bazı muhalif Gürcülerle görüşmeler yaptığı belirtiliyordu. Gamsahurdia'nın iki gün sonra, 8 Aralık günü İskandinav ülkelerinden birine gitmek üzere ayrıldığı yazılıyordu.

Hürriyet gazetesi ertesi günü sayısında, "Gamsa kimle görüştü?" başlığı altında verdiği haberde, Gamsahurdia'nın Türkiye'ye geldiğinin Dışişleri Bakanlığı'nca doğrulandığını yazdı. Helsinki Gürcü Derneği

Başkanı Lena Sirader ve İsveç Gürcü Derneği kurucusu Şanver Akın'ın açıklamalarına dayanarak, Gamsahurdia'nın Ankara'da Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile bir görüşme yaptığını ileri sürüyordu. Ama Cumhurbaşkanlığı bu bilgileri doğrulamıyordu. Dışişleri Bakanlığı'na dayandırılan açıklama ise şöyleydi: "Gamsahurdia, Devlet Başkanlığından düşürül-dükten sonra İstanbul'a geldi. Buradan başka bir ülkeye geçiş yaptı. Daha sonra yeniden Türkiye'ye gelmek ve yerleşmek istediğini bildirdi. Buna izin vermedik ve Türkiye'ye girişine yasak getirdik. Ancak, bunun üzerine Türkiye üzerinden transit geçiş yapmak istediğini bildirmiş ve izin istemiş. Biz de bunun üzerine yasağı kaldırarak transit geçişine izin verdik." Bu açıklamayı yapan yetkili, bu gelişmelerden Gürcüstan Dışişleri Bakanlığı'nın da ha-

berdar edildiğini belirtiyordu.

Hürriyet gazetesinin bu gelişmeleri "ortaya çıkarması"ndan bir süre önce, Paris'te Gürcülerin yayımladığı **Guşagi** (Kış 1992, sayı 29) dergisinde Gamsahurdia ile ilgili benzer bir haber yer almıştı. "Z. Gamsahurdia'nın Avrupa Gezisi" başlığıyla verilen haberde, "25 Kasım'da beklenmedik bir biçimde Sayın Zviad Gamsahurdia ve onunla birlikte Yüksek Sovyet Başkanı Merab Kiknadze, Türkiye üzerinden Helsinki'ye uçtular; bundan kısa bir süre sonra Avusturya'nın başkenti Viyana'da göründüler. Eski devlet başkanının Batı Avrupa ülkelerini ziyaret etme planları vardı, ama şimdilik Almanya ve Fransa elçilikleri vize vermeyi reddettiler." deniyordu. Bu habere göre Gamsahurdia "selametle Grozni'ye geri dönmüştü.

Eduard ŞEVARDNADZE:

"Biz Kardeşiz..."

Gürcüstan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze, Gogit Turizm'in Tiflis-İstanbul arasında başlattığı ilk uçak seferiyle Tiflis'e giden Türkiye-BDT İş Konseyi Başkanı Nihat Gökyiğit başkanlığındaki ticaret heyeti ve Türk gazetecilerle ayrı ayrı görüştü. Türkler için "Biz komşuluktan öte, kardeşiz" diyen Şevardnadze, iki toplum arasındaki ayrılıkçılık girişimleri üzerine Türkiye'deki istikrarın bozulmasını istemediğini belirterek, şöyle konuştu :

"Türkiye'de hem Gürcü, hem Abhaz uyruklular yaşıyor. Bazı Abhazların, Karadeniz sahilindeki Gagra'ya gittiklerini ve kuvvetlerimizle çatıştığını biliyoruz. Son ge-

lenleri de takip ediyoruz. Bu durum, bizde rahatsızlık yaratıyor. Abhazya'da yüzde 17 Abhaz var. Nüfusun yüzde 45'ini Gürcüler, daha sonra Ermeniler ve Ruslar oluşturuyor. Azınlık, çoğunluğa tahakküm etmek istiyor. Bana da bazı arkadaşlar gelerek, "Biz de Türkiye'deki soydaşlarımızı çağıralım" diyorlar. Kesinlikle kabul etmedim. Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir politikası olduğunu düşünmem bile. Bu durumu hiçbir ülke de teşvik etmemeli. Türk halkının da bu düşüncede olduğunu sanmıyorum."

(Hürriyet, 5 Şubat 1993)

GAUMARCOS BOĞAZKÖY'S

Fahrettin ÇİLOĞLU

Boğazköy, Bursa'nın Karacabey ilçesine bağlı. İlçe merkezinden 38 km uzaklıkta. Karacabey - Yeniköy karayolu üzerinde, on beş yıl önce Şavşatlı "Çveneburi"lerin kurduğu bir köy. Son derece güzel doğası olan, yeşille mavinin buluştuğu bir yörede, konukları sevgiyle kucaklayan bir köy. Boğazköy'e, "kuruluş yıldönümü" adı altında düzenlenen şenliğe çağrılı olarak İstanbul'dan gittik ve dönünce "Ne iyi etmişiz de gitmişiz" dedik.

Boğazköy'ün doğası insanına ne kadar cömertse, Boğazköylüler de konuklarına o denli cömert. Konuk edildiğimiz evde geleneksel Gürcü yemekleri yedik, köyde yetişen meyvalardan tattık. Osmanlı hekim Doktor İsmetzâde Mehmed Ârif, yüzyıl önce basılan **Gürcü Köyleri** adlı kitabında, Gürcülerin meyva yetiştirmeye çok meraklı insanlar olduğunu yazmış. Boğazköylüler de sanki bu yazarın izlenimlerini doğrulamak istemişler. Köyde, mandalina ve nar da dahil, neredeyse her türden meyva ağacı var. Boğazköylüler bunların bazılarını Şavşat'tan getirip yetiştirmişler.

Boğazköy'ün kuruluş yıldönümü şenliği, 22 Ağustos 1992 Cumartesi akşamı, "geleneksel Gürcü davranışı"na uygun olarak biraz geç başladı. Türkçe halk türküleri okuyanlar, hem Boğazköylü "Çveneburi"lere, hem de "Çveneburi" olmayan konuklara (bun-

ların arasında bir Alman çifti de vardı) güzel anlar yaşattılar. Ama hiç kimse, hiç değilse bir Gürcüce şarkı okuyarak programa "çeşni" katmadı. Boğazköylü gençlerden oluşan halk dansları topluluğu, özellikle Artvin yöresi danslarıyla büyük ilgi topladı; Boğazköylüleri gururlandırdı. İnegöllü gençler, şenlikleri izlemek için gelmelerine karşın, sivil giysilerle sundukları Gürcü halk danslarıyla şenliğin heyecanını doruk noktaya ulaştırmayı başardılar. Yaşlı bir "Çveneburi"nin Türkçe - Gürcüce dörtlüklerle anlattığı "Tilki - Tavuk Masalı", en özgün sunuş oldu. Türk ve Gürcü fıkraları da programı renklendirdi. Geceyarısından sonra, saat 03.00 sularında programın kapanışı olarak herkesin katılımıyla oynanan "Horon", "Çveneburi" geleneginin hâlâ yaşadığını, yaşatmak isteyen topluluğun var olduğunu gösteriyordu.

Ertesi günü köyün kitaplığı açıldı. Bu, tek başına girişim olarak bile gerçekten övgüye değer. İnaniyoruz ki, Boğazköy'ün kısa sürede, özellikle Türkçe ve Gürcüce kitaplardan oluşan zengin bir kitaplığı olacak. Köyde yapılan bütün şenlikler, düğünler, video filmi olarak burada arşivlenecek, istendiğinde izlenebilecek.

Ve umuyoruz ki, Boğazköy başka "Çveneburi" köylerine örnek olacak.

Gaumarcos Boğazköy's!.. □

Karizmatik Bir Komşunun Dersleri

Dr. Rüştü BOZKURT

İçinde yaşadığımız yüzyıl büyük dönüşümlere tanık olmuştur. Bilim ve teknolojinin yarattığı yeni üretim, ulaşım ve iletişim ilişkileri bütünü, dünyaya bakış açısında köklü değişimler yaratmıştır.

Değişmeleri yaratanlar da, yönlendirenler de insandır.

Büyük dönüşümleri, büyük liderler yaratır. Büyük liderler de genellikle yaşanan büyük krizler ortasında yetişir. Bir filozofun dediği gibi, kriz ortamında yetişen liderler, en kötü gübrelikleler yetişen güller gibidir.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in kitabından söz ederken, "*Krizin örsündeki yönetici*" başlığını kullanmıştım. Şimdi yüzyılımızın büyük dönüşümlerinde kaynayan potanın ateşini körükleyen bir başka liderden söz etmek istiyorum: **Eduard Şevardnadze**.

Doğanın yaratıcılık alevlerinin iyice parladığı bir bahar akşamı Sarp sınır kapısından girip, Batum'u bir baştan öbürdüne geçerek, Tiflis'e doğru gidiyordum. Sağımızda Acara Dağları'nın birden bire yükselen yamaçlarında yeşilin tonlarına bürünmüş doğanın deli horon oynadığını söylersem abartmış olmam. O zaman Gürcü halkının neden bu yere "*Tanrı'nın kendi emekliliği için ayırdığı yer*" dediklerini de anlıyorum.

Karadeniz üstüne dalışa hazırlanan güneşin, dağların arka yamaçlarında bıraktığı gölgeler, sayısız derenin ovaya inince genişleyen yatağındaki berrak sulardaki kuşunu yansımalarına daldığım bir an, beni Tiflis'e götüren sürücümüz Iraklı'nın bir uyarısı ile düşlerimden uyandım: "Dumanların çıktığı yer, Şevardnadze'nin doğduğu köy Mamati'dir."

O zaman Gurya'ya geldiğimizi anladım...

Gürcü dostlarımdan Gurya ile ilgili olarak çok fıkra dinlemiştim. Bizdeki Karadeniz fıkraları gibi, Gürcüstan'da da Gurya ve Kaheti fıkraları ünlüdür.

Lisede okurken Epiktotes'in o küçük, ama anlamlı kitapçığı "Düşünceler"i okumuştum... Bir cümle hiç aklımdan çıkmaz: "*Delileşmeden ciddi işler başarmak olanaksızdır!*"

Hiç diploması deneyimi olmadana bir süpergücün dış politikasını yürütmeyi üstlenmek, hem de bu görevi kırk yıllık bir diplomasi kurdundan teslim almak, Şevardnadze gibi bir Guryalı'nın yapacağı işti, diye düşündüm o zaman.

Zihniyet ve bakış açısının en önemli kaynak olduğunu, felsefesiz iş yapılabileceğini, ama temiz ve doğru iş yapılamayacağını bir yaşam biçimi yapmamışsanız, Şevardnadze'nin "*Gelecek Özgürlük-tür!*" adlı yapıtını hiç okumayın!..

Şevardnadze'nin yapıtından çıkardığımız bazı küçük dersleri kısaca okurlarımıza aktarmak istiyorum.

İnsanlığın temel değişmezi, ömrümüzün otuz gün bile olmayan kısa bir zaman boyutu içinde kalmasıdır. O nedenle ki, insan yaşamını çeşitlendirmeyen, renklendirmeyen, çiçeklendirmeyen ve zenginleştirmeyen hiçbir davranış doğru değildir.

Bir süpergücün dış politikasını yöneten kişi, "*... benim görüşüme göre, insan önce insan, sonra belirli bir dünya görüşünün mensubu olduğunu unutan politikacıların, politikayla uğraşmaya bakki yoktur*" diye yola çıkıyorsa, orada değişimin olmaması olağan dışıdır; yoksa değişme değil.

Afganistan'da Necibullah'ın evinde yapılan bir söyleşide, Afgan yöneticisinin eşinin bir değerlendirmesinin ardından, Şevardnadze şöyle düşünecektir: "*... düşünce ve idealler, ancak gerçek anlamda insanlıkten esinlendiği zaman bir değere sahip olur.*"

Yönetimde, "güçlü olan haklıdır" saplantısından kurtulan Şevardnadze, elinin altındaki olağanüstü gücü bildiği halde, "*Ben her zaman, mikro ölçü-insan ölçüsü-biçe sayıldığımda, çıkarlarımdan da garanti altına alınmayacağı noktasından hareket ederim.* ilkesinin altı çizilmektedir.

Uyarlılık ayrıntıya özen göstermektir. O zaman, önyar-gıdan kurtulursunuz. Önemli olmanın tuzağından sapar, yo-lunuza devam edebilirsiniz. Şevardnadze de görüşme yapı-ğı diğer ülkelerin Dışişleri Bakanları karşısında şu tavrı takinabilmektedir: "Görüşme masasına oturduğumda, kar-şımdakinin benim kişiliğimde düşman bir ideolojinin tem-silcisi değil de, bir insan gör-düğünü düşünürdüm. Sonra da aramızda böyle bir ideoloji ayrımı bulunmadığını fark e-derdim. Aksi takdirde görüş-meler daba başında çıkmaza girerdi. İnançlarımızdan vaz-geçmiyor, ancak o ortamda söz konusu olan çıkarları da i-nancın tutsağı haline ge-tirmiyordum."

Ve bir politikacı olarak Şe-vardnadze, "Politikanın insan unsuruna uygun olması gerekir. Her şeyden önce insan yaşamına koşut olması, in-sanlardan büyük çıkarlar" ta-rafından dikte edilen çekilmez koşullara ayak uydurulmasını beklememesi gerekir" diyen bir ilkeyi de kendisi için yol gös-terici yapmaktadır.

İdeolojinin katı sınırlarını yıkma ve inançtan düşünceye geçme konusunda da ilkeye sahiptir yazar. "... eleştirel ola-rak düşünürsek, ideolojiden a-rındırarak demek, dünya gö-rüşümüzün nesnelleştirilmesi ve özgün düşüncenin teşvik e-dilmesi, okul öğrenimi ve ber-şeyden önce siyasi çizginin devlet ideolojisiyle dogmatik bi-çimde özelleştirilmesini en aza indirmek ve bunları, topluca u-luslararası platformlarda uy-gululamaya geçirmek demektir"⁶ diyerek, bir önemli ilkenin da-

ha altını çizmekte-dir. Tarih bo-yunca en tehlikeli gelişmeler, egemen olanların düşünce te-keli yaratmaları olmuştur... dü-şünce tekeli yaratmamaya, de-ğişik bakış açılarına açık ol-malarına dikkat ediyorum," diyen Şevardnadze, insan kaynağı kullanmada da bir fik-re sahip olan yöneticidir: "Kendi önceliklerinizi sap-tamış olmanız" ilk adımı oluşt-urur; hiç bilmediği bir alanda görev üstlendiği zaman, "... in-sanları izledim,* olayları göz-leddim ve bakanlık hakkında bilgi topladım; konuşmaktan çok dinledim, öğrendim, an-cak öğretmedim, alabildi-ğince aldım ve aldıklarımı, her bir çalışma arkadaşımın güçlü yanlarını değerlen-direrek ödedim" diye, en ö-nemli girdi olan insanı kul-lanmadaki felsefesini de orta-ya koymaktadır.

"Kendini, herhangi bir oto-ritenin baskısı altında bu-lunmayan mevkiine değil, iş-ne ver" ilkesinden hareketle, insanın en zayıf noktasına iliş-kin görüşünü de şöyle vur-gulamaktadır: "... eskinin tem-belliğini yenmek kolay ol-madığı gibi, yeni düşünceleri kabul etmek de kolay değildir. İnsan ancak geçmişin de-neyim ve bilgilerini bilincin ve rubun süzgecinden acılarla geçirdikten sonra, yeni dü-şüncelere ulaşabilir."

Yönetimde açıklık ilkesini de kendine yol gösterici seçen Şevardnadze, "... yönetim yet-irleri de dabil herkes, kendi düşüncesini açıklamak ve bu düşünceleri temsil etmek bak-kına sahiptir. Önemli karar öncesinde tartışma ortamın-da, bu çok gereklidir. Ancak,

her karar alınduktan ve stra-tejik çizgi belirlendikten sonra, yönetimi temsil eden bir kişi bunlara karşı çıkarsa, hem ye-ni politikaya, hem de poli-tikayı belirleyenlere karşı gü-ven sarsıyor demektir. Ken-disinin de onay verdiği poli-tikaların uygulamaya ge-çirilmesine karşı koymak an-lamı taşır bu"⁷ diyerek, ka-tulumlüğün temel ilkelerinden birinin altını önemle çiz-mektedir.

Yönetimde bir başka ilke akılcılıktır. Akılcılık da, kendi olanak ve kısıtlarımız ile, bi-zim dışımızda gelişen ve de-ğiştirilmesi güç olan eğilimler arasında denge kurmaktır. Şe-vardnadze bu konuda da şu saptamayı yapmaktadır: "Eğer ulusal çıkarların doğru bi-çimde değerlendirilip ko-runması isteniyorsa, dünyada ağırlık kazanan eğilimlerin de iyi bilinmesi, insanlığın genel yönelimlerinin iyice kav-ranması gerekir. Şu iyice an-laşılmalıdır ki, her toplumsal grup, sınıf, her halk ve devlet ancak dünya kamu oyunun çıkarlarıyla uyum içinde ol-duğu sürece kendi hedeflerini uzun vadeli olarak ger-çekleştirebilir."

Şevardnadze'nin diğer gö-rüşleri bir başka yazının ko-nusunu oluşturacaktır.

Krizin örsündeki bu yö-neticilerin, devlet gibi en üst düzey örgüt yöneticilerine ol-duğu gibi, işletme yö-neticilerine de önemli me-sajları var. Biz bu mesajları al-maya hazır mıyız? □

* Eduard Şevardnadze, Ge-lecek Özgürlüktür, Çev. Ayşe Ka-rasu, Alfa Yayınları, İstanbul 1992.

Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin bildirisini
Çvneburi çevresi olarak destekliyor ve aynen yayımlıyoruz.

**Bariş gücünün koruması altında yeşil
hatlarla bölünmüş kentler istemiyoruz. O
halde dikkatli olmalıyız.**

1. Bu topraklarda on binlerce yıldır insanlar yaşıyor. Bu topraklardan yüzlerce kültür geçti. Herbirimiz bu kültürlerin izlerini taşıyoruz. Kimse bu etkileri silemez. Kendimize benzemeyeni kırmakla bitiremeyiz. Tek yol diğerlerine de kendimize tanıdığımız hakları tanımaktır.

2. Her türlü haksızlığa karşı çıkmalıyız. Mensubu olduğumuz etnik ya da dini topluluğun yaptığı haksızlıklar da başta olmak üzere, Türk, Kürt, Müslüman, Hıristiyan, Musevi, Sunni ya da Alevi olmak yanında hepimiz insanız. Bağımsız bir aklımız, özgür bir vicdanımız var. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu yargılamak için bunlar yeter. Bunları her türlü bağın önüne geçirmemiz gerekir.

3. "Dış düşman", "Dış tahrik" mazeretinden vazgeçmeliyiz. Hiçbir dış düşman Türkiye'nin göbeğinde otel kundaklayamaz. Hiçbir dış düşman Doğu veya Güney-Doğu Anadolu'yu birbirine katamaz. Birbirini kıranlar, bu ülkenin insanlarıdır.

4. Basını, politik ve dini önderlerimizi dizginlemeliyiz. Onları önder yapan biz olduğumuza göre, onların hatalarının sorumluluğunu da biz taşıyoruz. Kimseye ama kimseye, başkalarını aşağılamak, başkalarının etnik ya da dini haklarını kısıtlamak, kimseye insan öldürmek yetkisini vermemeliyiz. Sadece kendi hatalarımızın değil, yandaşlarımızın günahlarının da sorumlusu biziz. Unutmayın ki tüm liderler gidecek, biz kalacağız. Ve onların verdiği zarar bize ve çocuklarımıza miras kalacak.

5. Dünyada örnek alabileceğimiz hiçbir kültür yok. Kimse karşısında komplekse kapılmamıza gerek yok. Kimseye benzemeye ihtiyacımız yok. Aradığımız iyi özelliklerin hepsini kendimizde ve kapı komşumuzda bulabiliriz. Biz yeterince zengin bir kültürün mirasçılarıyız. Kendimize böyle bakmalı ve tüm dünyaya da böyle baktırmalıyız. Dünyanın aradığı "barış içinde birlikte yaşama" örneğini neden biz vermeyelim!..

**Umudumuza, insan gibi yaşama
irademize sıkı sıkıya sarılmalıyız. Bu
topraklarda birlikte yaşayan insanlar
olarak birbirimize merak ve sevgiyle
yaklaşmalıyız.**

çveneburi

dergisinin çıkışını
coşkuyla karşılıyor,
uzun erimli
bir yayın yaşamı
diliyoruz.

İREM PLASTİK

İthalat ve İhracat Dahili Ticaret

Tel: 527 68 52 - 528 04 22 Fax: 527 85 94

TOTAL
MÜŞAVİRLİK VE MÜHENDİSLİK
LİMİTED ŞİRKETİ

SINAVSIZ ÜNİVERSİTE

Gürcü Üniversitesi'ne sınavsız öğrenci gönderilecektir.

TIP
MÜHENDİSLİK
FİLOLOJİ
EKONOMİ/İŞLETME
BİLGİSAYAR
GÜZEL SANATLAR
SPOR

Avrupa ve Amerikan üniversiteleriyle işbirliği yapan Gürcüstan Üniversitesi'nde yıllık eğitim ücretleri \$ 800 - \$ 2000 arasında değişmektedir. Bu ücretlere, ders araç/gereçleri ve konaklama ücretleri ile cüzi miktarda verilen burs dahildir.

Eğitim dili Rusça veya Gürcüce seçmeli olup, ayrıca bazı fakültelerde İngilizce ve Fransızca dili ile eğitim yapılmaktadır. Kontenjanlar sınırlı olup müracaat sırasına göre öğrenci gönderilecektir. Müracaatların aşağıda adresi belirtilen Türkiye resmi temsilciliğimize yapılması rica olunur.

TOTAL MÜŞAVİRLİK VE MÜHENDİSLİK LİMİTED ŞİRKETİ
Cumhuriyet Cad. Selbaşı Sok. No: 20/5 Harbiye-İSTANBUL
Tel: 231 08 04 Fax: 233 71 04

güne başlarken bir sevgi busesi

ZAZA[®]
TRAŞ BIÇAKLARI

TWIN Çift Bıçaklı
(50/R Korkova)

TWIN Çift Bıçaklı
(5/R Popartlı)

TWIN Çift Bıçaklı
(5/R Depremli)

PLYOND
Çift Bıçaklı
Tıraş Makinesi

PLYOND PLUS
Makinesi Korkova

MONO Tıraş Bıçaklı
(5/R Popartlı)

MONO Tıraş Bıçaklı
(50/R Korkova)

ZAZA[®]
TRAŞ BIÇAKLARI

Tıraş bıçağında aradığınız her şey.
Kalite ve ucuzluk

GENEL SATICI:

Düzye

TÜKETİM MALLARI

SANAYİ PAZARLAMA TİC. A.Ş.

Merkez: Sütlüce - İstanbul

Tel: 220 79 40 (9 Hat) Faks: 220 80 96

BÖLGE MÜDÜRLÜKLERİ

İzmir: 9(51) 63 57 04 - 63 06 37 - 21 38 15

Ankara: 9(4) 342 11 70 (3 Hat)

Adana: 9(71) 55 62 46 - 55 62 36 - 55 56 30

Samsun: 9(363) 147 68 - 119 33

Gaziantep: 9(85) 38 07 49 - 38 12 62

Erzurum: 9(011) 875 22 - 128 96

Bursa: 9(24) 54 70 28 - 52 25 73

Antalya: 9(314) 567 07 - 567 08